This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 188 581

ÉRTEKEZÉSEK
A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.
A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL
SZERKESZTI
FRAKNÓI VILMOS
OSZTÁLYTITKÁR.
1876. IV. KÖTET. IX SZÁM.

MAGYARORSZÁG VÁROSAI ÉS VÁROSJOGAI A MÚLTBAN ÉS JELENBEN.

TANULMÁNY AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTUDOMÁNY SZEMPONTJÁBÓL.

WENZEL GUSZTÁV
R. TAGTÓL.

PRINTED IN HUNGARY

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1877. március 19-iki ülésén.)

Ára 40 kr.

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

BUDAPEST, 1877.
A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN,
(Az Akadémia térségében.)
Kapható: POLITZER ZSIGMOND és FIA könyvkereskedésében

HD
HUN 969 WEN
HARVARD LAW LIBRARY

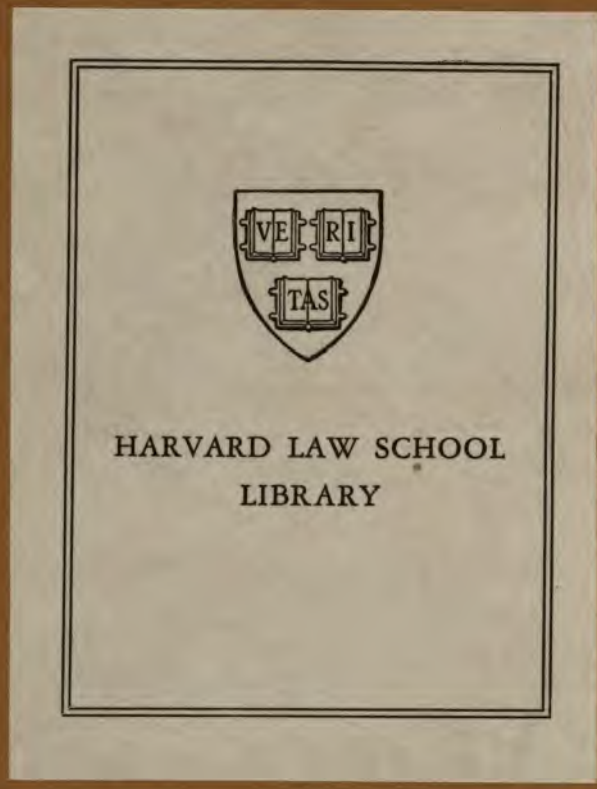
VE RI
TAS
HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

MAGYARORSZÁG

VÁROSAI ÉS VÁROSJOGAI

A MÚLTBAN ÉS JELENBEN.

TANULMÁNY AZ ÖSSZEHASONLITÓ JOGTUDOMÁNY SZEMPONTJÁBÓL.

WENZEL GUSZTÁV
R. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1877. márczius 19-iki ülésén.)

Kapható,
POLITZER ZSIGMOND és FIA
könyvkereskedésében
Budapest, IV., Kecskeméti-ucca 4.

BUDAPEST, 1877.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

Hun
969
WEN

FOR TX
W

6/9/31

Budapest, 1877. Nyomatott az Athenaeum r. társ. nyomdájában.

MAGYARORSZÁG VÁROSAI ÉS VÁROSJOGAI
A
MULTBAN ÉS JELENBEN.

Tanulmány az összehasonlító jogtudomány szempontjából.

Kisérletet akarok tenni azon állásnak meghatározására, melyet Magyarország városjogai az európai városjogok rendszerében a multban foglaltak el, s melyet a jelenben elfoglalnak.

Ezen czélból mindenekelőtt szükséges, hogy meghatározzam a városi élet alakulásának kiindulási pontját, s azon általános tényezőket, melyek Európaszerte a városi elem és a városi viszonyok kifejtésének alapul és irányadásúl szolgáltak; továbbá hogy ennek folytán feltüntessem előbb az egyetemes európai jogtörténelem szempontjából az egyes államokhoz képest a városjogok egykori rendezésének eredményeit, és a mai jogtudomány szempontjából a mostani városok jogi állását; azután pedig, hogy ezen vizsgálódással hazai városainkat hozzam összeköttetésbe, s névszerint saját jogtörténetünk és saját jogrendszerünk álláspontjából megállapítsam azon tekinteteket, melyeket azok a multban és jelenben maguknak vindikálnak. Hazai városaink nevezete alatt egyébiránt ez alkalommal csak a tulajdonképi magyarországi, az erdélyi és a régi szlavoniai városokat értem. Azon országok városjogairól, melyek egykor a szent koronának részint »partes adnexae«-i, részint »partes subiectae«-i voltak, más alkalommal fogok szólni.

I.

Városoknak oly községeket nevezek, melyek társadalmi létök teljesebb és több oldalú kifejtése, s közgazdaságilag nem kevesbé jelentékenyebb, mint jogilag fontosabb rendezésénél fogva, a népélet és az államlét egészében nemcsak kitűnőbb állást foglalnak el, hanem melyek szemben más községekkel az anyagi és szellemi mívelődésnek mindannyi összpontosító fokhelyeit képezik. Csak ezekről áll az, mit 35 évvel ezelőtt Hetényi János egyik akadémiai pályamunkájában mondott, hogy t. i. »a városok elejétől fogva legbiztosabb mérlegei voltak valamely ország míveltségének; ezek külsője már nyilván hirdeti a nemzet izlését és műiparja fokát; belső életök mutatja a tudományok és művészetek állapotját; nagyságuk és népességük gyaníttatja az ország erejét és népszámát stb; s hogy »nemcsak tűkrei a városok a nép míveltségének, hanem első rangú és hatalmas eszközei is.« [1])

Megjegyzendő: *1*) A városi életnek szükségképi feltételezése és alapja a valamely országban fennálló községi rendszer. Ott a hol kifejtett községi rendszer nincs, tulajdonképi városok sem keletkezhetnek. Mindamellett megtörténhetik az is, hogy vándornépek által elfoglalt vidékeken is találtatnak városok, és pedig kétféle módon; vagy úgy hogy ezen városok az ily vidékeken már korábban létezett magasabb társadalmi míveltségnek történeti maradványai, melyek hol nagyobb, hol csekélyebb épségben még megvannak; vagy úgy hogy a foglaló nép közléte teljesebb kifejtése által a maga körében alkot társadalmilag nevezetesebb helyeket (p. o. vallásos és egyházi, politikai stb. czéloknál fogva), melyek a nemesebb népérdekek összpontosítása tekintetéből kitűnőbb jelentőséget nyernek, és oly helységekké lesznek, melyek a körülményekhez képest szintén városoknak nevezhetők, sőt különös intézkedéseknek következtében, s kiválólag a nép

[1]) »Honi városaink befolyásáról nemzetünk kifejtésére és csinosbulására« A m. t. Akadémia történettudományi pályamunkái. I. köt. Buda, 1841. 17. l.

nemzeti pietásának alapján valóságos városok is. — 2) A dolog természetében fekszik, hogy a városok és a városi életnek keletkezésében mindig kettős momentumot kell megkülönböztetni, melyeknek egyikét belsőnek, másikát külsőnek jelezhetjük. — 3) A belső momentumok a népéletnek mindazon anyagi és szellemi tényezői, melyek bizonyos helyen a társadalmi lét oly emelkedését és felvirágzását eredményezik, hogy városok keletkezésére ok és alkalom legyen. Közvetlenül az anyagi eredmények jönnek tekintetbe; névszerint az ipar és a kereskedés legtágabb értelmében, s mindazon társadalmi nyilatkozatok, melyek azokkal lényeges összefüggésben vannak. Néha megtörténik az is, hogy a közhatalom összpontosítása, p. o. fejedelmek székhelyein, városok keletkezésére szolgáltat alkalmat. De magában világos, hogy a társadalmi létnek itt feltételezett emelkedésére és felvirágzására a népszellem oly hatásos lendülete is szükséges, mely a régi költő szavának »Mens agitat molem« megfelel. Különben azt sem hagyhatjuk tekinteten kivül, hogy a városi élet kifejtésére és jellemére a helyi (geographiai, topographiai stb.) viszonyoknak szintén hatalmas befolyásuk van; úgy hogy a tengeri és a szárazföld belsejében fekvő városok; továbbá azon városok közt, melyek nagyobb folyók partján, vagy terjedelmes síkságon, vagy hegyeken, avagy völgyekben épülnek, szintén nevezetes a különbség. — 4) A külső momentumok az államhatalomnak azon határozmányai, s a helybeli szabályozásnak azon intézkedései, melyek egy részről a városok kebelében oly társadalmi rendet biztosítanak, mely a városi élet felvirágzásának kivántatósága, s másrészről maguknak a városoknak fennállását is kellőleg támogatják. S ezen határozmányok és intézkedések az államok alkotmányával és törvényhozási fejlettségével, a nemzetek culturájával, a kor uralkodó eszméivel, a népek szellemével, vallásával, nemzetiségével stb. állnak legszorosabb összefüggésben; de mindig olyanoknak is kell lenni, hogy midőn a városok lakosainak erkölcsi törekvéseit nemesítik, egyszersmind szellemi és anyagi erejét is gerjesztsék és buzdítsák. — 5) Ezekhez képest az európai városok létében három történetileg nem kevesbé mint társadalmilag fontos phasist különböztethetünk meg: az alakulás conjunc-

turáit, a teljes fejlettség stadiumát; s a gyakorlati hatásnak, a nemesebb cultura terjesztésében, és a vidéki élet szellemi és anyagi érdekei termékenyítésében mutatkozó irányalatait.

Habár fejtegetésemnek fő tárgya itt honi városainknak jogi állapotja a multban és jelenben, — s ehhez képest az imént kiemelt tekinteteket különös figyelemmel hazánk városi életére vagyok hivatva méltatni: mindamellett — miután mind a történelem, mind Európa mostani culturai viszonyai határozott solidaritást bizonyítanak Magyarország és a civilisált külföld városi élete közt — itt általánosabb álláspontot kell elfoglalnom, mely t. i. ezen solidaritásnak is megfeleljen. S ez a positiv objectivitásnak álláspontja, mely itt a multra nem kevesbé mint a jelenre nézve az összhasonlító módszer alkalmaztatásában birja súlypontját.

Ennek értelmében jogtörténeti fejtegetésem alapjául főkép azon tényezőket kell kalauzúl követnem, melyek hazánkban szintúgy mint egész Európában a városok és városi élet keletkezését akkép eredményezték, a mint azok későbbi civilisatiónknak egyik főtámaszává lettek. A dogmatikus fejtegetés is ugyanazokat, az újabb idők fejleményeihez képest átalakult minőségök szerint, a jelenkor eredményeivel összefüggőleg veszi szemügyre.

II.

Az európai városok, mint az újabb kulturai életnek egyik leglényegesebb momentuma egészben véve a XII. század végén lettek teljesen kifejtett történelmi jelenséggé. Azon időt tehát, mely addig lefolyt, s melynek áttanulmányozása egyes népeknél, névszerint a németeknél, az újabb irodalomnak egyik kedvencz tárgya, tulajdonkép csak mint városaink előkészítő és alakító korszakát kell tekintenünk, s noha az egyes államokat és országokat külön-külön tekintve, a városi élet nem mindenütt ugyanazon időben és ugyanazon módon és eredménynyel találtatik kifejtve, általán véve mégis, és egész Európa kulturájára nézve annak tulajdonképi hatása csak a XIII. század óta mutatkozik félreismerhetlen ténynél.

Azon általánosabb tényezők, melyeket itt a városok alakulására, és a városi élet keletkezésére nézve tekintetbe vennünk szükséges, a következők:

1) A társadalmi és politikai rendnek, a népvándorlás viharai utáni ujjáalakulása.

Kétségtelen, hogy a népvándorlás Európában mindenütt erős pusztitásokat tett. De ezen pusztitások nem mindenütt vonták maguk után ugyanazon következéseket; s a X. század óta az ujonan keletkezett államokban és országokban a politikai és társadalmi rend is különböző új alakító elemek által nyerte későbbi fejlődésének irányát és jellemét. Itt tehát kétféle tényezőket kell megkülönböztetni; azokat, melyek pusztítottak és rontottak, és azokat, melyek a köz- és magánéletet ujjá alakították és újból rendezték.

A pusztító és rontó tényezők általában és közvetlenül a népek vándorlásából indultak ki; de Európa déli részeiben más politikai és társadalmi fejleményeket vontak maguk után, mint annak éjszaki részeiben, s úgy szintén nyugaton másképp hatottak mint keleten.

Európa déli részeiben, melyek egykor a római világbirodalomnak voltak alkatelemei, az ó-világ kulturája sehol egészen meg nem semmisittetett; s habár itt ott csaknem kiirtva látszott lenni, maradványai ilyen helyeken sem tűntek el teljesen, miglen másutt az új rendnek megállapításában igen nevezetes befolyást és hatást gyakoroltak. Éjszaki Európában ez a dolog természeténél fogva másképp állt. Mert ide a római népnek győzelmei és hódításai ki nem hatottak, s így kulturája sem tudott meghonosúlni; tehát az itt lakott népek köz- és társadalmi létének uj alakítására sem gyakorolhatott közvetlen befolyást.

A nyugat és a kelet közti különbségre nézve tekintetbe veendő, hogy míg a nyugat politikai és társadalmi regeneratiója a germán népeknek volt műve; keleten egy új rendnek megállapítására a germánok ittlétök közvetlenül ható maradványát nem hagyták hátra, s hun-scytha és szláv népek lettek annak nemcsak megállapitói, hanem alapitói is; kik ebben azon oknál fogva sem voltak képesek oly mély hatást gyako-

rolni, mint nyugaton a germánok, mivel itt a byzanczi császárság a nyugati birodalomnak megbukása után is még képes volt a népvándorlás pusztitásainak, sőt a XIII. században az u. n. latin foglalás mélyebb hatásának eredménynyel ellent állni, és csak 1453. szünt meg létezni. Azonkivül a keleti Európa és Ázsia nyugata közt a XIII. század közepéig, azaz a nagy mongol pusztitásig még fennállt összeköttetést sem szabad tekinteten kivül hagynunk.

2) A keresztyénség, melynek általános, nem kevesbé köztörténeti mint kulturai nagy fontosságára csak röviden figyelmeztetek. Itt közvetlenül annyiban bir különös jelentőséggel, a mennyiben nagy Konstantin óta (megh. 337.) a római birodalomban általános uralomra emelkedett; a barbar népek közt nemcsak mint vallás, hanem mint a szellemi kultura leghatalmasabb terjesztője is fontos, noha a german, a hun-scytha és a szláv népeknél különböző hatással; nyugaton a római nyelvet és jogot, keleten a görög nyelvet és a római-görög jogot tevén magáévá, ezeknek részint terjesztését, részint befolyását segitette elő; s általán véve, hol közvetlenül, hol közvetve, az európai civilisatiónak azon szellemi tulnyomóságát eszközölte ki, melynél fogva a nem keresztyén kulturai körökkel szemben, minden ezekhez tartozó államok és népek fölött feltétlen suprematiát gyakorol. Megjegyzendő, hogy a nyugati és keleti keresztyén egyházak közti szakadás csak a XI. században állt be; a reformatió társadalmi jelentőségének kérdése pedig az itt szóban lévő viszonyok álláspontjához nem tartozik.

3) Az ó-kor maradványai, a mennyiben a népvándorlás viharai közt el nem enyésztek, s ezután az új rend alakulására szintén hatással voltak. Itt névszerint az egykori római birodalom után a X. és XI. századokban még meg volt maradványok, s az ezekhez kötött traditionalis reminiscentiák felemlitendők. Ezek hol erősebbek voltak (Olaszországban, déli Franczia országban, a német birodalom déli és nyugati részeiben), hol gyöngébbek (éjszaki Franczia országban, az ibériai félszigeten, Angliában, Magyarországban); de mégis mindenütt az újabb kulturai fejlődésnek hatalmas momentumai lettek. Jelentőségök már a frank birodalomban mutatkozott;

Wenzel

Magyarország városai és városjogai

1877

azon alak szerint, melyet a
nálló kulturának úgyszólván
lag azon hatásukat veszszük
zadtól fogva az európai nem-
jogéletére gyakoroltak.
i és államrend alapításában
mzeti szelleme, melyet szintén
re, a mennyiben jogalkotó ha-
az egyes államok és országok
ban gyakorlatilag nyilatkozik.
hatását az európai jogélet ala-
két előbbi akadémiai értekezé-
gtudomány és a magyar magán-
igos jog és a particularis jogok
erünkben« 1876. mart. 20) mél-

pai köz- és kulturai történelem
nennyiben a civilisált világ, s az
an fennálló intézmények keletke-
sebb hatással birtak. Ezek, mint
keletkezésére, s a városi élet alko-
ottak, s igy minőségökhez képest
elyeknek hatása az egész civilisált
világra terjed, ek, melyeknek hatása csak egyes államokra és országokra szoritkozott. Az előbbiek nevezetesen a keresztes hadak, a világkereskedésnek fordulatai, a nyugat és a kelet közti közelebbi érintkezésnek az anyagi érdekek terén mutatkozó számos következménye, a szellemi élet ébredése, és későbbi emelkedésének phásisai stb. Az utóbbiak pedig mindazon események, melyek egyes államok és országokban a közélet szervezésére, a fennálló társadalmi és jogi intézetek sajátságos jellemére és rendezésére döntő vagy elhatározó befolyással birtak, s melyeknek részletes kifejtése az egyes speciális jogtörténetek és az egyes fennálló jogrendszerek köréhez tartozik. Itt az általános és különös tényezők közti viszonyra névszerint azért figyelmeztetek, mert a köztök fennálló különbség nemcsak a fejtegetésnek általános és különös álláspontját jelzi, melyeknek mindazál-

tal elseje a különös, és utóbbika az általános tényezőket is, de csak úgy van hivatva vizsgálódásai körébe vonni, hogy saját minőségét azokra át ne ruházza; hanem mint olyan, objectiv jelentőséggel is bír, melynél fogva magának az események és történelmi jelenségek hatásának és gyakorlati horderejének eredménye. Igy névszerint a nyugat és a kelet közt nevezetes különbségre találunk, mely az egyes államok és országok társadalmi és jogfejleményeiben, itt is ott is, de mindenütt sajátságos jelenségekkel és módosításokkal szintén mutatkozik.

S ezekhez képest kiválólag Olaszország, a német birodalom, Francziaország, az ibériai félsziget, Anglia és az ahhoz tartozó országok, Skandinavia, a byzanczi császárság, Lengyelország és az orosz birodalom városéletét és városjogait külön kell tekintetbe vennünk; s ezen áttekintés alapján oly álláspontra emelkedhetünk, melyből Magyarország városéletét és városjogait sikerrel áttanulmányozhatjuk és kellőleg méltathatjuk.

Általában azt kell még megjegyeznem, hogy a tanulmányok ezen neme csak ujabb időben dicsekedhetik nevezetesebb eredménynyel. Még a múlt századnak végén a fejtegetések többnyire oly szűk korlátok közt állapodtak meg, s a történeti anyagot oly kevéssé voltak képesek mélyebben áthatni, hogy azok vívmányait is a tudományok mai állásához képest nagyobbára csak előkészitésnek lehet tekinteni. Az ujabb vizsgálódásoknak amazokkal szemben hármas nagy előnye van; mert anyagilag véve már sokkal gazdagabb kútfői apparátussal bírnak, alakilag véve ezen apparátust sokkal kritikaibb felfogás szerint méltatják, s — mi a tudományos tanulmányozás álláspontját és vivmányait illeti — oly módszert követnek, mely a tárgy többoldalú öntudatos megismerését, és az eredmények önállóbb rendszeres megállapitását teszi lehetségessé.

Mindamellett az előkészitést sem szabad kicsinylenünk. Mert névszerint Montesquieu már oly helyes álláspontot foglalt el, hogy az ujabb tudományosságnak is mintául szolgálhatna, ha a társadalmi és tulajdonképi jogi tekinteteket egy-

oldalu politikai irányalatoknak fel nem áldozta volna. [1]) Azon kivül látni fogjuk azt is, hogy a kútfői anyag gyüjtésében már a mult század valóban nagyszerü eredményeket mutathatott fel. De a mult századi fejtegetések az egyes államok közti solidaritást is nagyobb határozottsággal és elfogulatlanabb objectivitással méltányolták, mint ma szokásos.

III.

A XIII. században a városok és a városi élet egész Európában teljesen kifejtett tény voltak. Jelen vizsgálódásomban tehát, a hol tüzetesen és tulajdonkép csak a városjogokról szólok, ezen időpontot fogom fejtegetésem alapjául venni; az egyes államok és országok régibb viszonyait csupán annyiban veszem szemügyre, a mennyiben uralkodó irányalatai az itt szóban lévő városjogok szempontjából fontosak.

Ehhez képest:

a) A városi életnek két általános jellemvonását különböztetem meg, t. i. egy negativ és egy positiv jellemvonást.

A negativ jellemvonásnak fő súlypontja abban fekszik, hogy a városi élet eredetileg mindenütt éllentétet képezett az országok általános közéletével. Ez csaknem egész nyugaton az országos jelentőségre emelkedett feudalismuson alapúlt, tehát a feudalis nemességben birta fő támaszát. Magyarországban és Lengyelországban is a nemesség és városi élet közti ellentét volt határozottan kifejtve. Ezen ellentétnek következményei azonban nem mindenütt ugyanazok voltak. Legérdekesebb e tekintetben Olaszország és a német birodalom, hol a feudalis nemesség mellett városi nemesség is alakúlt; nem különben Francziaország és Dalmatia is, melyeknek városi életére Olaszország gyakorolt hatalmas befolyást. Éjszaki Francziaország, kiválólag Flandria, a városi democratiá-

*) Helyesen mondja e tekintetben a híres Giraud: »*L'Esprit des lois* aurait imprimé, sans doute, une direction nouvelle aux études juridiques, si les questions politiques n'avaient complétement absorbé l'attention.« Essai sur l'histoire du droit français au moyen âge. I. köt. Paris, 1846. Avertissement XI. l.

nak lett ugyszólván bölcsőjévé; s minthogy keleti Európában, névszerint Magyarországban és Lengyelországban, a városi élet emelkedésére különösen flandriai gyarmatok hatottak, oly városi nemességre mint akár Olaszországban, akár a német birodalomban, itt nem találunk. Az ibériai félszigeten a városi viszonyok a XI. század óta nagyobbára déli Franciaország mintájára alakultak; de Aragoniában egyik-másik város, névszerint Saragossa polgárai országos nemességgel ruháztattak fel. Angliában a nemesség és a városok közti ellentét a közviszonyok szerencsés kifejlése folytán már a XIII. században egyenlíttetett ki, úgy hogy London azon túlnyomó befolyást, mellyel Anglia történetében bírt, polgársága jogositványaiban támaszkodó szervezetének alapján gyakorolta.

A positiv jellemvonás kiindulási pontját a társadalmi életnek a városok kebelében történt felvirágzásában birta, mely a kereskedés és ipar által támogatva, nemcsak a városok nagyobb vagyonosságát eredményezte, hanem politikai jelentőségöket is annyira kifejtette, hogy itt-ott valóságos közhatalomra emelkedtek. Legszerencsésebbek ebben az olasz tengeri városok voltak, névszerint Velencze és Genua, melyek ekkép lettek önálló köztársaságokká és főrangú hatalmasságokká. De a német hanza, a flandriai és németalföldi tengeri városok, s Cataloniában Barcellona város is ezen úton emelkedtek a politikai önállóságnak igen magas polczára.

b) Érdekes volt a középkori városok viszonya az államhatalomhoz. Olaszországra e tekintetben kevesbé hivatkozhatunk; mert azon körülmény, hogy éjszaki része a X. században a német birodalomnak »pars adnexa«-jává lett; de másrészről közéletére nézve a pápák és a siciliai normann királyokban a császárok irányában mindig hatalmas és kész pártfogókra talált, itt egészen sajátságos, sőt — lehet mondani — kivételes fejleményeket eredményezett, melyek az 1184-ki konstanczi békekötésben határozott közjogi megállapítást is találtak. A többi Európáról csaknem kivétel nélkül azt lehet mondani, hogy a városok, melyek a X. és XI. századokban még igen szoros közigazgatási korlátok közé voltak helyezve, úgy hogy más községektől gyakran csak lakosaiknak nagyobb száma, erősebb társadalmi köteléke, és önállóbb

vagyonossága által különböztek, — később császári, királyi és fejedelmi privilegiumok alapján a XV. század végeig mindinkább nagyobb és nagyobb szabadalmakat nyertek; anélkül azonban, hogy önállóságuk a municipális kitünőbb állásnál magasabb pontra emelkedett, és politikai függetlenséggé alakult volna. Noha pedig ennek folytán a városok csaknem mindenütt az országos és birodalmi rendek közt nyertek helyt; ez még sem ugyanazon módon történt mindenütt; s már azon szövetségek is, melyeket a városok több országban jogaik biztosítása végett a XV. század kezdetétől fogva maguk közt kötöttek, világos bizonyságául szolgálnak annak, hogy politikai állásuk már nem csekély veszélyeknek volt kitéve. Egyes városok p. o. a német birodalomban Nürnberg és Augsburg, s némi ideig a hanzavárosok is, ezen veszélyeknek sikerrel álltak ellent; de a birodalom keleti részeiben, — az egyetlen Boroszló városon kivül, mely a sléziai herczegekkel sokáig egyenlő állással bírt — a városok csak annyiban nem indultak hanyatlásnak, a mennyiben egyes hatalmasabb fejedelmek székhelyei voltak, és ezektől pártfogoltattak; másutt pedig csak szövetségek formájában, p. o. mint a rajnai, vagy a sváb városok szövetsége a német birodalomban, voltak képesek az előbbi időben nyert szabadságot úgy a hogy megtartani. A Svajczban és Németalföldön is szövetségek alapján keletkeztek és tartattak fenn oly politikai conjuncturák, melyek azoknak független államképen nemzetközi elismerését 1648. eredményezték.

c) Megjegyzendő, hogy a városjogok szempontjából a városok épen említett külviszonyai csak alárendelt jelentőséggel bírnak. Fontosabb e tekintetben belviszonyaik rendezése; s erre nézve közjogilag leginkább helyhatósági hatalmuk, önkormányzati jogosítványuk, és önálló törvénykezésök, magánjogilag pedig polgáraik személyes szabadsága, és a városi területnek a városi községeket illető tulajdona tekintetbe veendő. Számos egyéb jogosítványok, melyek a városokat az említetteken kivül, a körülményekhez képest, megillették, részint jogilag véve kevesbé fontosak, részint amazoknak csak következései voltak.

d) Ide tartozik névszerint az egyháznak jogi állása a városokban, mely nem a feudalismus, hanem a városi szabadság tekintetei szerint volt szabályozva. Itt minden részletes megállapodás a városi község egyházi kegyúri jogában gyökeredzett; mely azon kívül azt is eredményezte, hogy a városok lakosai nemcsak buzgó, hanem vallás dolgában is mívelt és értelmes keresztyének voltak. A városok egyházi épületei és ezeknek díszítményei a középkori művészet legbecsesebb maradványai és kincsei közé tartoznak; s minthogy a városok falai közt az iskolázás is sokkal tökéletesebb és szabadelvűbb volt mint másutt; egyes városokban főiskolák is keletkeztek, melyeket a városi hatóságok és lakosságok segítettek és támogattak: ennek folytán a szellemi emelkedettség fokhelyeivé is lettek. Egyébiránt az egyházi történet bizonyságát nyujtja annak, hogy a városokban a papság és a világi intelligentia közt is sokkal szorosabb viszonosság állt fenn, mint másutt, hol a feudalismus hatása a főpapságra nem kevesbé hátrányos volt mint az alsóra. Homályosabb jelenségekre csak ott találunk, hol a városok békéjét belső pártoskodás háborgatta. Érdekes az is, hogy a zsidókkal szemben a városok kebelében rendszerint nagyobb idegenkedésre találunk, mint a városokon kívül; a minek egyébiránt egyik fő oka az volt, hogy a zsidók üzletének concurrentiája nem ritkán a városi polgárok kereskedését és iparát zavarta.

e) Nemzetiség tekintetében a városok rendszerint nem voltak a békességes egyetértés és kölcsönös méltánylatnak kedvező szinhelyei. Ott hol a városok a jövevényeknek idegen népek közti gyarmattelepítvényei voltak, mint nagyobbára Európának egész keletén, kiválólag a XII. és XIII. századokban, ily jelenség a viszonyoknak csaknem természetszerű következése volt. De sokkal komolyabb szint nyertek azon egyenetlenségek, melyek ugyanazon város egyenlő jogú, de különböző nemzetiségü polgárai közt támadtak. Hazánk is erre nézve tanulságos adalékot nyujt; mert Buda is kétszer volt ilyen egyenetlenségek szinhelye; 1386. midőn kis (Paris) Károly király megsebesítése és elfogatásának alkalmával az olasz ajkú polgárok formaszerű üldözésnek lettek tárgyává, és 1438., midőn Zsigmond királynak halála után ellenséges

összeütközés tört ki a város magyar és német ajkú lakosai közt.

f) Végre fel kell még említenem, hogy azon hatalmas szellem, mely egykor lelkesítette az európai városokat, s mint a városi élet jogalkotó és jogszabályozó tényezője, kezdve a XIII. századtól a XV. század végeig, rendkívülileg fontosnak bizonyodott; a XVI. században ezen hatályából már egész Európában ki volt vetkőztetve. Mert ekkor Európa a törvényhozás és a jog körében is egy magasabb eszmének, t. i. az állam eszméjének hódolt, melylyel szemben a városi minőség csak annyiban bír már jelentőséggel, és fog bírni mindig, a mennyiben az ujabb állam fogalma épen a közép- és renaissance-kori városi életből vette lélekadó elemének főerejét. S ez annál jelentékenyebb és annál fontosabb, minthogy azon vezérelveknek nyitott utat, melyek a XVI. század óta az európai államok és országok jogrendezésében irányadók lettek, s előhirdetője volt azon közszellemnek, mely a XVI. században uralomra emelkedett, a XVII. század alatt folyton folyva hol nagyobb, hol kisebb akadályokkal küzködött, s elvégre korunk civilisatióját mégis kivívta.

S ezek után már az egyes államok és országok városjogainak alakulását és fejlődését veszem szemügyre. Névszerint

A) Európa nyugatán:

1) *Olaszországban* az ujabb jogtörténelmi tanulmányoknak egyik fontos vívmánya az, hogy régibb és ujabb kutatásoknak alapján, nemcsak a városjogok keletkezésére és tartalmára nézve jutottak biztosabb és alaposabb eredményekhez, hanem a városok középkori szervezésének kérdése is, az egykori római municipális intézményekkel való összefüggését illetőleg, már sokkal nagyobb világosságba van helyezve.

Egészben véve, valamint az akkor egész Éjszak- és Közép- Olaszországban fennállt jognak uralkodó jelleme a szakadottság, úgy a városjogok is túlnyomólag particuláris jogok minőségében tünnek fel, melyek közt az egységet egyedül az u. n. közönséges jog, a »Jus Commune« közvetítette, s melyek-

nek külső kifejezését az egyes városok statutumaiban találjuk. [1])

Kitetszik ebből, mily fontos volt a tudós Troya Károlynak az 1847-ki »Congresso dei scientiati Italiani« alkalmával tett indítványa »intorno ad una raccolta generale degli statuti delle città Italiana«; mely indítvány elfogadtatván, nemcsak a városi statutumok átkutatásának adott uj lendületet, hanem általánvéve a középkori városi jogok és városi viszonyok mélyebb tanulmányozásához is vezetett.

Nem lehet feladatom, sem a mult századnak e tárgyra vonatkozó nagyszerű irodalmi apparatusát itt megismertetni, sem azon számos munkákat kritikailag fejtegetni, melyekben Savigny híres, a római jog középkori történetét tárgyazó munkája óta, első rangu tudományos notabilitások, Simonde de Sismondi, Leo Henrik, Sclopis Frigyes, gr. Baudi de Vesme Károly, Bethmann Hollweg Móritz Ágost, Hegel Károly, Hauleville Prosper és mások, újabb időben ezen kérdéshez szóltak. Nézetem szerint elég itt a kérdésnek két oldalát, t. i. a köz- és a jogtörténetit, szigorúan megkülönböztetni. Az előbbire nézve úgy hiszem, hogy az »Archivio Storico Italiano«-ban az évek hosszú sorozata alatt megjelent számos vizsgálódások az álláspontot, melyből ezen kérdést szemügyre venni és fejtegetni kell, már feltüntették; s mi az eredményeket illeti, Emiliani Giudici Pál »Storia dei Comuni

---

*) A városi statutumoknak az Olaszországban általán véve fenn állt jogrendszerrel való szerves összefüggését a XIV. századra vonatkozólag Baldus akkori jogtudós ekkép formulázta: »Omnes populi possunt facere sibi statuta, et ubi cessat statutum, habet locum Jus Civille. Populi ergo aut vivunt communibus legibus, aut propriis statutis, vel propriis consuetudinibus. Jus Commune appellatur hoc Jus Civile, ubi viget eius auctoritas; sed ubi non viget, tunc vocatur Jus Commune Jus proprium, id est proprium statutum, quod sibi quilibet populus constituit« stb. (ad l. 7. Dig. de Just. et Jure). Ezen tételt az olasz XIX. századi jogtudomány felfogásához képest Sclopis Frigyes következőleg magyarázza: »Lo statuto era dunque legge d'eccezione, se nel luogo dov'esso era in vigore si osservava pure il diritto comune; era legge generale, se il diritto comune non si ammetteva. Cosi la Lombardia e la Toscana seguivano il diritto romano come diritto comune, e ad un tempo i loro particolari statuti; mentre'all incontro la legislazione veneziana riposava particolarmente

Italiani« czimű munkájában (3 kötet.) Florencz, 1864—66. tökéletesen megnyughatunk. De sokkal fontosabb és nehezebb a jogtörténeti fejtegetés. Mert itt a részletes kérdések oly nagy számával találkozunk, s a kútfői apparatus, melyből azok megfejtendők, oly óriási, hogy sok kérdésre kritikailag kielégítő feleletet még nem igen várhatunk. Tekintsük csak Ficker Gyula nagy szorgalommal kidolgozott munkáját: »Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens« (4 köt. Innsbruck, 1868—73.), s meg fogunk győződni a nyilt kérdések azon nagy számáról, melyek itt a tudomány alapos megfejtésére még várakoznak.

Kedvező körülmény az, hogy Troya fenn idézett felszólítása a vizsgálodásnak gyakorlati irányt jelölt ki; s miután egyes nevezetes olasz városok régi statutumaikat történeti teljességgel és kellő kritikai pontossággal már maguk kezdték közzé tenni, sőt nagy részben közzé tették is; az eredmény iránt is már legjobb reménynyel lehetünk, a nélkül azonban, hogy ezen kutatásokat csak nevezetesebb részeikben is már befejezetteknek mondani lehetne.

2) A *német birodalomra* nézve megjegyzendő, hogy itt a városok és a városi szervezet keletkezésének kérdése még 60 év előtt az irodalom figyelmére alig volt méltatva, hogy mindazáltal vagy egy félszázad óta az a szaktudósok vizsgálódásainak egyik kedvencztárgyává lett. Míg a római német birodalom fennállt (tehát 1806-ig), az általános vélemény Widukind Krónikás ismeretes elbeszélését követve [1]), I. vagyis madarász Henrik királyt a városok alapitójának tartotta [2]).

---

sugli statuti, e in loro mancanza sull'equità naturale« stb. (Storia della Legislazione Italiana, II. köt. I. r. Turin, 1863. 117. l.); a mit Milano, Verona, Florencz, Velencze, Génua, Bari, Nápoly, Turin és Roma statutumainak részletesebb megvizsgálása által határozottabban felvilágosit.

[1]) »Heinricus Rex accepta pace ab Ungariis ad novem annos, ex agrariis militibus nonum quemque eligens, in urbibus habitare fecit, ut ceteris octo confamiliaribus suis habitacula extrueret« stb. Widukind I. c. 35.

[2]) Maga Pütter, kit egykor a német birodalom legelőkelőbb publicistájának tartottak, erre nézve következőleg nyilatkozik: »Hauptsächlich haben wir dieser Regierung (értetik I. Henrik király uralkodása) die grosse Veränderung zu verdanken, die im inneren Zustande von ganz

Az első, ki ez ellen felszólalt, Eichhorn Károly Frigyes volt, 1815. különös vonatkozással Köln városra azt állítván, hogy a német városok középkori szabadsága közvetlen összefüggésben állt a római provinciális városok municipális rendezésével. [1]) Vizsgálódásai akkor általános viszhangra találtak, s Leo Henrik és Hegel Károly a lombard városok régi viszonyaira vonatkozó kutatásai daczára is, melyekkel Eichhornt megczáfolni kisértették, a dolog lényegét tekintve hypothesise ezen kérdésben az ötvenes évekig általános irányadásúl szolgált. Ma nem nehéz bizonyítani, hogy Eichhorn combinatiói téves feltételezésekből indultak ki; s hogy névszerint Kölnben, és szintúgy a többi városokban is, melyekre ő hivatkozik, már a frank birodalom korában római eredetű intézmények többé fenn nem álltak, úgy hogy azoknak a német korszakba átvonuló folytonossága semmikép sem bizonyitható. Ennek folytán a római világgal való összefüggésről itt jelenleg csak annyiban lehet már szó, a mennyiben kétségtelen, hogy néhány német város egykori római municipiumok és colonialis városoknak helyén a régi maradványok és romok alapján keletkezett. Különben a városi szervezet eredetére nézve három ujabb, egymástól különböző felfogásra találunk, melyek szerint t. i. Nitzsch K. V. azt a frank udvari jogtól [2]), Arnold Vilmos az immunitások által fenntartott ősrégi germán népszabadságtól [3]), Maurer György Lajos pedig a városok régi falai közt határozottabban kifejtett ősgermán határalkotmánytól (Markgenossenschaft) [4]) származtatják. Ezek mellett Wilda Vilmos Eduard véleménye többektől elfogadtatott, ki a régi germa-

---

Teutschland davon abhängt, dass es jetzt mit Städten angebaut ist; da bisher ausser Bergschlössern und Rittersitzen oder Klöstern, die etwa mit Mauern umgeben waren, alles übrige nur aus einzelnen Höfen und Dörfern bestand« stb. Hist. Entwicklung der heutigen Staatsverfassung des Teutschen Reichs. I. köt. Göttinga, 1786. 105. l.

[1]) Über den Ursprung der städtischen Verfassung in Deutschland. (Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft. I. és II. köt.)

[2]) Ministerialität und Bürgerthum. Lipcse, 1859.

[3]) Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte, 2 köt. Hamburg és Gotha, 1854.

[4]) Maurernek erre vonatkozó munkái közt legfontosabb a »Geschichte der Stadtverfassung in Deutschland« 3 köt. Erlangen, 1869—70.

nok testületi életének a társulati egyletekben (Gilde) nyilatkozó eredményekben keresi a német városszervezésnek ősi alapját [1]; a mit újabb időben Gierke Otto bővebben kifejtett. [2])

Jelen előadásomnak szempontjából azon szorgalmas kútfői tanulmányokat és genialis combinatiókat, melyek az épen említett vizsgálódásokban foglaltatnak, őszinte készséggel méltatom; a szóban lévő kérdést mindazáltal azok által teljesen megfejtettnek még nem találom. Különben itteni álláspontomból, már azon tökéletesen bebizonyított történelmi tényben megnyugszom, hogy a városi élet felvirágzásának, és a városi szabadság biztosításának folytán, a német városok községi és társadalmi viszonyai a XII. században már határozottan alakítva léteztek, melyek azóta császári privilegiumok védelme alatt csaknem önállólag rendeztettek; s hogy az így keletkezett városjogok egyes városok közti szövetkezések útján, és egyéb szerencsés körülmények támogatása mellett más és más városokra terjesztettek ki, s ennek folytán nevezetes felvirágzásnak indultak. Ehhez képest az egyes városok közt keletkezett jogi összefüggésnél fogva anya- és fiókjogokat (Mutter- und Töchterrechte) különböztetnek meg, melyek ezen u. n. filiatio szerint a városjogok több rendszerévé, vagyis több u. n. családokká (Familien der Städterechte) csoportosúltak.

A német városjogok ezen családjai leginkább a következők:

a) A *kölni* jognak családja, melynek nevezetes fiókjoga volt *Brisgoviai Freiburgnak* joga. A kölni jogot közvetlenül a felső-rajnai városok követték, Freiburg közvetítése mellett pedig a legtöbb svàb, a mai svajczi (névsz. Bern), és az alsatiai városok (névszerint Colmar és Hagenau) fogadták el. Strassburgnak azonban volt sajátságos joga.

b) A *soësti* és a *dortmundi* jog családja, melynek mintájára a westfaliai városok jogai szabályoztattak. Soëstnek joga *Lübeckkel* közöltetvén, ekkép a lübecki jog (Lübisches

---

[1]) Das Gildenwesen des Mittelalters. Berlin, 1831.

[2]) Das deutsche Genossenschaftsrecht. 2 köt. Berlin, 1863—73.

Recht) alakúlt, mely az éjszaki és balti tenger melletti német városoknak szolgált mintául.

a) A *magdeburgi* jog, melynek hatása nagyszerű dimensiók szerint kelet felé lett fontos, úgy hogy mintájára Brandenburg, Pomerania, Thüringia, Misznia, Luzsicza, Szilézia és Lengyelország legtöbb városának jogai rendeztettek; sőt mely déli Oroszországba is elterjedt, hol Kiew és néhány más város jogára hatott. Nevezetes fiókjoga volt Kulm város joga is, mely Prussiában *kulmi jog* (kulmisches Recht) nevezete alatt nemcsak mint városi, hanem mint territoriális jog is nevezetes lett.

Ezeken kivül Nürnberg, Augsburg, Straszburg, Regensburg, Bécs [1]), Prága s általában a bajor és ausztriai városok jogai különös jelentőségre emelkedtek; a nélkül azonban, hogy ezek közt a fennebbihez hasonló filiatióra találnánk.

3) *Franciaországnak* is már a XII. század kezdetén volt nevezetes városélete, melynek felvirágzása az országnak mind déli, mind éjszaki részeiben folyton folyva számos érdekes eseményt és fordulatot foglalt magában. Főleg az éjszaki városok történetében (Mans, Cambray, Noyon, Beauvais, Saint-Quentin, Laon stb.) nevezetesek azon forradalmak és küzdelmek, melyek elvégre ott a városi szabadságnak meghonosulását és biztosítását eredményezték. Úgyszintén a franczia városjogok is mind számukra, mind tartálmukra nézve már a XII. századnak kezdetén érdemelnek különös figyelembevételt (Laon, 1128. Bourges, 1145. Arles, 1162. Reims, 1188. stb.); sőt ezeknek későbbi fejlődésében bizonyos filiatiói összefüggés is félreismerhetlen [2]). Mindamellett, valamint a franczia jognak a »pays du droit écrit« és »pays du droit coutumier« szerinti szervezésében általán véve nagy szakadottságra találunk; úgy mutatkozik ez névszerint a városjogokban is. S ez az oka annak, hogy a városjogok nem vol-

---

[1]) Tomaschek J. A. bécsi tanárnak érvei, melyekkel Bécs, Prága, Brünn, Iglau, és más cseh-morva-ausztriai városok jogait egy családdá alakítani igyekszik, a kritika próbáját ki nem állják.

[2]) Warnkönig L. A. és Stein L. Französisische Staats- und Rechtsgeschichte, I. köt. Bázel, 1846. 260. sk. ll.

tak képesek localis önállóságukat megtartani, de a városjogok formaszerű családjaivá sem alakultak, s csaknem mindenütt, hol a »droit écrit« mellett igen alárendelt helyet birtak, hol a »droit coutumier«-be beleolvadtak. Azonban azon szűkebb korlátok közt, melyek szerint magukban állók maradtak, általános jellemök az volt, hogy déli Francziaországban az olasz városjogok igen mély befolyásának voltak kitéve; míg éjszaki Francziaország városjogaira a szomszéd német városok folyton folyva nevezetes hatást gyakoroltak. Csak a flandriai városok jogában mutatkozik nagyobb önállóság; a minek következtében ezeknek későbbi fejlődése is nagyobb érdekkel bír, mint a tulajdonképi franczia városjogok későbbi sorsa.

4) Az ibériai félszigeten a XI. század óta a mórok elleni háborúk szerencsés eredményeinek folytán mind a spanyol királyságokban, mind Portugalliában az országos jognak restauratiója a régi Lex Visigothorum, vagyis az u. n. Fuero Juzgo alapján eszközöltetett; mely mellett a particuláris jogoknak számos csoportja keletkezett, amott »fuerok,« itt »foral-ok« nevezete alatt. Ezen particularis jogok sorában találjuk a városjogokat is, melyeknek tehát egészben véve ezen minőségben önálló jelleme itt nem volt.

Ehhez képest az ibériai félszigeten a városjogokat a munucipális fuerok és foralok nevezete alatt kell keresnünk, melyeknél mindazáltal a combinatiók nagy különbsége találtatik. A régibb hires városi fuerok voltak Castiliában és annak annectált országaiban a fuero viejo de Burgos, a fuero de Toledo, fuero de Madrid, fuero de Zamora, fuero de Cuenca stb. Aragoniában és mellékországaiban a fuero de Daroca, fuero de Najero stb. Egyes városi fueroknak filiatió útján történt kiterjesztésére is találunk, hol statutarius formában, p. o. a fuero de Cuencanál, mely Fervel, Consuegra, Alcazar, Alarcon, Plasencia, Baeza és több más városra kiterjesztetett; hol octroirozás formájában, a mint p. o. maga bölcs Alfons király egy kisebb fuero real-t Soria, Alarcon, Segovia, Valadolid stb. városokban is néhány módosításokkal léptetett életbe stb.

De kiválólag érdekesek az u. n. »fuero franko«-k, melyeknek kiindulási pontja déli Francziaország (az u. n. Marca

Hispanica) volt, s melyeket számos, az újonan elfoglalt országokban letelepedett jövevények által alapított községek a franczia városjogok mintájára részint maguk alkottak, részint különös carták vagyis privilegiumok útján nyertek. Ilyenek valamennyi spanyol országokban, s — mi nevezetes — Portugalliában is nagy számmal találtattak [1]). Az egykor világtörténeti jelentőségre emelkedett »Usatici de Barcelona« [2]) is ezen úton keletkezett.

5) *Angliában* az angol-szászok invasiói a régibb római eredetű városoknak csaknem teljes elpusztulását vonták maguk után. [3]) Mindamellett már a Heptarchia első évszázadából reánk maradt törvények oly városokról tesznek említést, melyeknek polgárai saját ügyeikben a király tisztének főnöksége alatt biráskodtak [4]); s nagy Alfréd király (871—900.) érdemei közt különösen a városok, névszerint Londonnak visszaállítása is említtetik [5]). Később hitvalló Eduard királyról is az mondatik, hogy a városokat pártfogolta; s ugyanazon politikát követte hódító Vilmos is [6]).

---

[1]) Helfferilch Adolf és Clermont G. Les Communes françaises en Espagne et en Portugal, Berlin és Páris. 1860.

[2]) Helfferich Adolf, Entstehung und Geschichte des Westgothen-Rechts. Berlin, 1858 427. sk. ll

[3]) »Ruebant aedificia publica simul et privata, passim sacerdotes inter altaria trucidibantur« stb. Venerabilis Beda (megh. 731.) Historia Ecclesiastica I. 15

[4]) P. o. Hlothar és Eadric törvénye (673.) 16. cz., hol a kentiek és londoniak közti kereskedésről lévén szó, az mondatik, hogy egyenetlenség esetében a panaszló a városba, a királyi terembe menjen (»thonne taeme he to wic to cyngaes sele«), hol itélet fog mondatni.

[5]) »Rex Aelfredus post incendia urbium et strages multimodas populorum, (886.) civitatem Londoniam, quae caput Regni fuit, obsidione vallavit, ubi omnes Anglorum nationes ad ipsum confluentes subiectionem fecerunt. Cives vero metuentes contendere contra Regem, apertis valvis civitatis ipsum honorifice receperunt« stb. (Asserius és Mathaeus Westmonasteriensis annalisai). Különben a dánokról is az mondatik, hogy magukat az öt merciai városban, t. i. Derby, Leicester, Stanford, Lincoln és Nottinghamban legtovább tartották, a minélfogva az »öt város polgárai«-nak gúnynevét nyerték.

[6]) Ezen pártfogásnak érdekes maradványa az u. n. »Libertas Civitatum«, mely hitvalló Eduard törvényeinek függelékét képezi; hódító

Anglia városainak története, és az ottani városjogok szabályozása az által volt egyszerűsítve, hogy a normann foglalás, és a magyar carta kihirdetése óta a királyi hatalom gyakorlása és az ország szervezése oly erős hullámzásoknak nem volt többé kitéve, mint ez a continens államaiban történt, s hogy — noha a közrendet itt is gyakran pártoskodás háborgatta — ennek hatása a városi életre oly hátrányos még sem volt, hogy a városok jogi állásának fejlődésében zavart okozott volna.

Anglia városai közt az első helyet mindig London foglalta el, melynek még a szász dynastia korából való szabadalmait hóditó Vilmos erősítette meg, ünnepélyes privilegiummal [1]). Mellette még az öt kikötő város (u. n. »cinque ports,« t. i. Dower, Sandwich, Romney, Hastings és Hythe, melyekhez később Windchelsea és Rye is járult) említtetik különösen, úgy azonban, hogy a XIII. század végeig számos más városra is találunk még, milyenek voltak névszerint Canterbury, York, Winchester, Dunwich, Helston, Yarmouth, Hereford, Glocester stb. városok.

Kétségtelen, hogy ilyen előzmények után Angliában mindazon tények meg voltak, melyek érdekes városjogoknak alkatelemei lehettek volna. De ilyenek még sem keletkeztek: s ennek főoka az, hogy az önálló és a központi államhatalomtól független particularismus épen az angol jog fejlődésében nem birt soha oly tág térrel, mint a középkorban többnyire más európai országokban. Még a legegyszerűbb helybeli iparszabályozásokban is régi időtől fogva a központi államhatalomnak helyeslése olyannyira szükséges volt, hogy Glo-

---

Vilmosnak pedig egy a városokra nézve fontos törvényét a »Maiestatem Regiam« című jogkönyv vette fel (II. k 12. fej. 17. §.): »Si nativus servus, cujuscunque servus fuerit, quiete per unum annum et unum diem in aliqua villa privilegiata, sicut in burgo domini Regis, manserit, scilicet in eorum communia vel gilda tanquam burgensis, sine calumnia domini sui, vel alterius nomine suo, scilicet Ballivi vel Senescalli, eo ipso facto a jugo liberatur servitutis.« V. ö. Crabb György angol jogtörténetét Schäffnernek német fordítása szerint. Darmstadt, 1839. 75. l.

[1]) Norton György, Commentaries on the history, constitution and chartered franchises of the City of London. London, 1829. névsz. 231. l.

cester és York városok II. Henrik király korában (XII. században), midőn régi municipális autonomiájukba bízva, bizonyos szabályokat önhatalmulag megállapítottak, súlyosan megbirságoltattak [1]).

Ehhez képest az angol jognak mint »Common Law« és »Statute Law« régi bifurcationalis fejlődése úgy hozta magával, hogy, miután az angol városok a római birodalom korában ott létezett régi brittaniai városoknak előzményeivel határozottan szakítottak; különben pedig az angol államélet egyéb tényezőivel ellentétes irányt soha sem követtek [2]), sőt követeik által már 1283. óta az országos parliamentben képviseltettek: Angliában magukban álló nevezetes particularis városjogok soha nem léteztek; s az egyes városokra fennállt különösségek mindig hol a Statute Law, hol a Common Law-nak köréhez számittattak. S ugyanaz áll Wales, Skóczia és Irland városainak jogi állásáról is. A »Firma Burgi« pedig, melyek a XIII. században egy különálló rendszert képeztek, nem a városok jogait, hanem inkább pénzügyi viszonyaik szabályozását tárgyazták.

Különben bármi okszerűnek látszassék is más tekintetben az angol jognak ezen rendezése; az ottani viszonyok tárgyavatottabb ismerői azt a városokra nézve üdvösnek nem tartják [3]).

6) Skandináviában is a városjogok ezen minőségben mint a jogalkotás önálló eredményei, melyek szemben az országos joggal ellentétet képeztek volna, soha nagy fontossággal nem birtak. *Izlandiában*, valamint valóságos városi

---

[1]) Madox Tamás, The history and antiquities of the Exchequer of the kings of England, 2. kiad. London, 1769. II. köt. 562. sk. ll.

[2]) »In den Städten von England ist die Gemeinheitsverfassung nicht aus dem Bedürfnisse des Selbstschutzes hervorgegangan; sondern durch den Freisinn und Gemeingeist des Handelsstandes veranlasst worden. Hüllmann K. D., Städtewesen des Mittelalters, III. kötet, Bonn 1828. 60. l.

[3]) »Die Städte waren von je her die schwache Seite des englischen Communalwesens geblieben.« Gneist Rudolf, Geschichte und heutige Gestalt der englischen Communalverfassung oder des Selfgovernment, 2. kiad. I. köt. Berlin, 1863. 445. l.

községek, úgy tulajdonképi városjog soha nem léteztek. *Norvégiában,* voltak ugyan városok, névszerint Nidaros, Borg, Oslo, de kiválólag Trondhjem és Bergen, s a XII. században keletkezett ott »Biarkeyar-rett« nevezete alatt egy határozott jogszabály, melyet általában Norvégia közönséges városjogának tartanak. De ezen utóbbi a városi viszonyok nevezetes fejlettségéről nem tanuskodik, és magában véve oly primitiv határozmányokat tartalmaz, hogy tulajdonképi városjogi minősége ellen competens részről kétségek támasztatnak[1]). S igy Trondhjem város jogát, mely VII. Magnus királytól, az u. n. lagabaetertől (törvényjavító, 1261—1280) adatott, és Bergen 1276-ki városjogát csak particularis jogoknak lehet tekinteni. Még kevesebbet jelent *Svécziának* »Biörkös-Rätten«-je (Jus Bircense), mely, valamint általában az ottani városi élet, igen fejletlen volt; a minél fogva itt is Gothland szigetének önállóbb és fejlettebb városjogai, s ezek közt különösen Wisby városnak joga, mely a középkori tengeri jognak egyik legfontosabb emléke, szintén csak particularis jogok voltak.

Nevezetesebb városjogokra tehát egyedül *Dániában* találunk, melynek »Jus Bircicum«-ja ugyan inkább csak várjog volt mint városjog; de hol Slezvig és Flensburg a XIII., s Lund és Helsingborg a XIV. században már valóságos városjogokkal birtak, s a többi városok is ezekhez hasonló jogszabályozásban részesültek. Mindamellett a dániai városjogok alakulására a szomszéd német birodalom, és névszerint Lübeck városjoga hatalmas befolyást gyakorolt; s kétségtelen hogy valamint Dániának városi élete soha a német városok jelentőségére nem emelkedett; úgy az ottani városjogok is a német városjogoknál sokkal tökéletlenebbek voltak. [2])

---

[1]) Lásd Dahlmann F. K. Geschichte von Dänemark II. köt. Hamburg 1841. 350. l.

[2]) Szabadjon e tekintetben Wilda vizsgálódásának eredményére hivatkoznom. »Die dänische Städte — így szól ez — waren im Verhältnisse zu den ausgezeichneteren Städten Deutschlands geringer an Umfang und Bevölkerung; der Handel war von geringerer Bedeutsamkeit; die Sonderung verschiedener Bürgerklassen trat weniger scharf hervor. In den dänischen Städten zeigt sich kein Kampf der Partheien. Es kommt

B) Európa keletén:

7) A *byzanczi császárságban*, valamint az egész jogfejlésnek, úgy névszerint a városok jogi állása meghatározásának alapjául a régi római jog szolgált ugyan, de miután bölcs Leo császár rendeletének folytán a IX. századnak második felében a városok municipális önállóságuktól megfosztattak; [1]) a városi élet is minden közjogi jelentőségéből kivetkőztetett, s városjogokról ezen időtől fogva szó sem lehet.

8) A *szláv* eredetű népeknél általános jelenség az, hogy mindenütt csakhamar, és igen könnyen községek keletkeztek; hogy azonban ezen községek — ha mindjárt nagyobb terjedelmet is nyertek — a földmívelő községek (commun rural) primitiv formáinál magasabb állásra maguktól nem emelkedtek. Ezt látjuk a nyugati szlávoknál nem kevesbé mint a balti tengermellékieknél, a lengyeleknél nem kevesbé mint azon vidékeken, hol a IX. századnak második felében a varägok vetették alapját az orosz birodalomnak. Szláv népek által alapított államokban tehát városok csak kétféle módon létezhettek, vagy akkép, hogy szlávok telepedtek le oly vidéken,

---

hiezu, dass die dänischen Städte nicht zu einem Grade der Unabhängigkeit von der Landesherrschaft, wie die vielen deutschen Städte gelangten stb. Städtegeschichten, wie sie das politisch zerrissene und aufgelöste Deutschland und Italien bieten, sind daher hier im Norden nicht zu erwarten. Demungeachtet zeigen sich aber im Norden wie im Süden dieselben Elemente, aus denen das Städtewesen hervorgegangen, und ein gleicher Entwicklungsgang, insoweit dieser nicht durch aussere Verhältnisse bedingt worden, stellt sich unsern Augen vor.« Das Gildenwesen im Mittelalter, 157. l.

[1]) »Inter veteres de decurionibus et curiis latae leges quaedam gravia et intolerabilia, decurionibus quidem nonnulla munera iniunxerunt, curiis autem privilegium, ut quosdam magistratus constituerent, suaque auctoritate civitates gubernarent, praebuerunt. Quae nunc, eo quod res civiles in alium statum transformatae sunt, omniaque ab una Imperatoriae Maiestatis sollicitudine atque administratione pendent, tanquam frustra circa legale solum oberrantes, nostro decreto illinc submoventur.« Imp. Leonis Augusti novellae constitutiones (a római törvénytár teljesebb kiadásainak függelékében) 46. constitutio.

hol már előbb városok voltak, p. o. a szlovénok, kik az avarok kiséretében az adriai tengertől éjszak-kelet felé a Száva és Dráva folyókig elterülő vidékeket elfoglalták, a szerbek és horvátok, kik a VII. században a byzanczi birodalom éjszaki határvidékeibe költözködtek, — s ezen esetben is a szlávfoglalás az ottani városok hanyatlását okozta; — vagy akkép, hogy a szlávok lakta földön idegen eredetű gyarmatok bevándoroltak, kik köztök a tulajdonképi városi életnek lettek alapítói, a mi névszerint Cseh- és Morvaországokban, a balti tengermelléken és Lengyelországban a városok emelkedését eredményezte, melyek azonban ily vidékeken is évszázadokig idegenek maradtak, és idegen jellemű városjogok keletkezésének lettek oka. Figyelemre méltó, hogy a szláv nyelvekben a »város« fogalomnak megfelelő szláv kifejezés nem találtatik, mert a »grad,« »hrad« vagy »gorod« szók nem várost, hanem várat, a »mesto« tót szó pedig tulajdonkép helyet jelentenek, s a déli szlávok általában annak jelzésére a magyar »város« szót használják; a minek folytán kétséges is, havajjon a »grad« szót, mely az orosz ljetopisokban gyakran találtatik, városnak szabad-e mindig értelmeznünk; különösen p. o. az u. n. cserven városokra nézve, melyek Galiczia régibb történetében főfontosságú szerepet vittek, ujabb időben pedig sok irodalmi vitatkozásra szolgáltattak alkalmat. Annyi kétségtelen, hogy Cseh- és Morvaország nevezetesebb városai (Prága, Brünn, Olmütz stb.) egytől egyig németektől alapíttattak, és német joggal éltek, s hogy Lengyelországban is számos idegen eredetű város és község volt, melyeknek joga mint »Jus Magdeburgens v. Majdeburgense« »Novi Fori v. Srzedense« »Saxonicum« »Lubecense« »Korcinense« »Flamingale« »Culmense« »Suosatense« stb. a lengyel jog rendszerében igen hatalmas idegen elemet képezett.

9) Az *orosz* birodalomban egykor Kiew város híres volt, oly annyira hogy az orosz városok anyjának neveztetett, és a warägok által a IX. században alapított hatalomnak középpontjává lett. De ez khazar eredetű város volt, melyet a warägok csak elfoglaltak. Azonkivül Novgorod (az Ilmen tó mellett), Pszkov és Wjatka is mint nevezetes városok említtetnek. Novgorod környékével együtt fejedelmi szabadalmak

alapján önálló városi község volt (oly annyira, hogy van több szláv író, kik akkori állásához képest azt városi köztársaságnak is szeretik nevezni,) részletesen szabályozott közigazgatási és törvénykezési formákkal [1]); s a mennyiben szabadalma később Pszkowra, Wjatkára, és más gyarmatvárosaira is kiterjesztettek, egy sajátságos orosz városi szabadságnak anyajogává is lett. Fiókjogai közt különösen a pszkovai jog állt egykor nagy hírben [2]).

De azonkívül a különös figyelmet még megérdemli, *1)* hogy Novgorod a hanzai kereskedőknek is nevezetes tartózkodási helye lévén, ezek saját főnökük (Olderman dhes Hoves) alatt a városnak külön részében laktak, s viszonyaik rendezésében sajátságos joggal »Schra dere Dhutschen ti Nogarden« nevezete alatt éltek, mely német eredetű és a lübecki jognak volt fiókjoga; [3]) *2)* hogy Kiew és néhány hozzá közeli városra a magdeburgi jog is elhatott és gyakorlati érvényt nyert. [4])

* * *

A XIII. század közepétől a XV. század végeig lefolyt idő volt egész Európában a városi életnek virágzó kora. A városok ekkor beállt emelkedésének alapját a városi szabadság képezte, melynek hanyatlása az említett korszak végét jelzi, s a városok állására nézve új, hátrányos fordulatot vont maga utána.

Fejtegetésemnek tárgya nem a városi élet általában, hanem csak annak jogi kifejezése, t. i. a városjogok lévén; szorítkozom itt azon megjegyzésre, hogy a városi szabadság ezen időben általános európai szempontból határozott és

---

[1]) Rentz Sándor, Versuch über die geschichtliche Ausbildung der Russischen Staats- und Rechtsverfassung. Mittau, 1829. 169. sk. ll.

[2]) Engelmann Iván, Grazsdanszkie zakonij Pszkovszkoi szudnoi gramotij. Sz.-Pétervár, 1855.

[3]) Lappenberg J. M. Urkundliche Geschichte der Hansa. II. köt. 16. sk. ll. és Urkundenbuch 700. l.

[4]) Röppel Rikárd, Über die Verbreitung des magdeburgischen Stadtrechts im Gebiete des alten polnischen Reichs ostwärts der Weichsel (Abhandl. der hist. philos. Gesellschaft in Breslau. — Boroszló, 1858. 241. sk. ll.)

magában egységes fogalom lett, mely külső nyilatkozatában ugyan az egyes államokban és országokban sok sajátságos jelenséget tüntetett fel; de általán véve mindenütt a városi községeknek köz- és magánjogi önállóságát, s a polgároknak minden feudális vagy ehhez hasonló függés, és bármi féle ilyen függésből folyó szolgálatok alóli felszabadulását eredményezte. Ezen fogalomnak lényeges momentumai voltak a következők:

a) A területi szabadság, azaz azon területnek, mely a várost illette, teljes tulajdona és törvényhatósági önállósága. Ezen területen tehát a városi előljáróságon kívül más törvényhatóságnak nem volt helye, a városi előljáróság pedig, közvetlen függésben az állam-főhatalomtól, s törvények és privilegiumok alapján, a városi községnek nevében tartotta fenn a közbékét. Ehhez képest a városnak védszentje volt egyszersmind a város közbékességének jelképe, s ezen czélból szobra vagy képe a város községi házán és egyéb nevezetes helyeken alkalmaztatott. Innen eredt a német »Weichbild« vagyis vikbild (vicus és kép) szó, mely a város szent képe által oltalmazott területet jelentett. A németek szent Rolandot (Lórandot) tisztelték mint a városi szabadság védszentjét, kinek kőből faragott szobra néhány régi város (p. o. Brema, Halberstadt stb.) tanácsházán még ma is találtatik. Különben több középkori városban a feszület is használtatott a városi szabadság jelképeül; míg másutt védszentjük mellékállata (p. o. Velenczében szent Mark oroszlánya), vagy más állatok is alkalmaztattak. Érdekes, hogy Bern város még ma is néhány élő medvét, Genf néhány élő sast stb. szabadságuk és önállóságuk jelképéül közköltségen, vagy régi alapítványokból tartanak.

b) A teljes községi autonomia, melynél fogva minden város belviszonyairól szabadon intézkedhetett, saját kebelében a fennálló rendet statutumok által szabályozta; a közigazgatást, jogszolgáltatást és rendőrséget saját választott tisztjei által önmaga kezelte, s általában arról gondoskodott, hogy társadalmi és jogi érdekei kellőleg ellátva és biztosítva legyenek. A tisztválasztási jog, különösen a főtisztekre nézve volt fontos, kik Olaszországban és déli Franciaországban consuloknak, a német és éjszaki-francia városokban scabinoknak,

Schöffen-eknek, échevin-eknek stb. neveztettek. Sőt a XII. század óta a városok főnökeikre nézve is, kik az olasz városokban a »podestà«, vexilliffer (confaloniere) stb. másutt a polgármester, rector, maire, királybíró stb. czímjét viselték, többnyire a szabad választási jogot nyerték. Különösen érdekes, hogy számos olasz városban, a belső pártoskodás mellőzésének tekintetéből a podesták mindig idegen városok vagy vidékekből választattak (így p. o. II. Endre magyar királynak utószületett fia István a XIII. században Ravenna városnak lett podestája); s e jogot a császárok is megerősítették, egyedül azt kötvén ki, hogy fellázadt városokból vagy vidékekből a podesták ne választassanak, s hogy minden egyes esetben a választás a császárnak előleges engedelme, vagy utólagos megerősítése mellett történjék. Ott a hol egyes hatalmas városok köztársaságokká alakultak, ez szintén a város községi szervezetének alapján történt, s ha a köztársaságnak feje más előkelőbb czímet (p. o a »Doge« vagyis Dux czímjét) viselt, ez csak külső, politikai okoknál fogva adatott meg neki, a nélkül hogy az uralkodó község vagy tanács állására nézve lényeges megszorítást eredményezett volna.

c) A városok kezdettől fogva, lakosaikra nézve a személyes szabadságnak voltak menhelyei, hol tehát örökös szolgaságnak nem volt helye, s a lekötött személyes szolgálatok is községi statutumok vagy előljárósági rendeletek által szabályozvák.

d) Az ingatlan birtok a városokban (házak, kertek, a városok területén lévő szántóföldek vagy rétek stb.) egészben véve és formailag a városi községek felsőbbségi jogától függetlenné ugyan soha nem lehetett; de noha ennek folytán az egyes polgárok, illetőleg birtokosok, hacsak különös immunitással fel nem ruházvák, a közös városi érdekek tekintetéből az építkezésre, termelésre, stb. nézve több megszorításnak volt alávetve; egyéni tulajdoni joguk mégis nemcsak szabadabb és önállóbb volt, mint más birtok; hanem fennállására nézve is a városi község védelme által biztosíttatott, s tökéletesebb jogi és gazdasági rendezésben részesíttetett.

e) Még fontosabb volt a városi életnek befolyása az ingó vagyon rendezésére. A városok t. i. az ipar és kereske-

delem fokhelyei lévén, itt először keletkezett élénkebb forgalom, mely az ingó dolgok minden haszonvehető nemének külső értékesítését közvetítette; s miután a keresztes háborúk által a világkereskedés is nemcsak uj lendületet nyert, hanem uj irányulatokat is kezdett követni, melyek Európa nyugatán összefolytak, s kiválólag Olaszország anyagi érdekeinek nagyszerű felvirágzását eredményezték; azon ingóságoknak, melyek így világ-árúczikkekké váltak, értéke is mindinkább nagyra emelkedett. Ennél azonban még fontosabb volt a pénz természetének tisztább felismerése, és kereskedelmi jelentőségének határozottabb jogi méltatása. Ennek leginkább köszönjük nemcsak az ipar minden ágának teljesebb és tökéletesebb kifejtését; hanem mindazon életviszonyoknak szorosabb jogi rendezését is, melyek a kereskedésből kiindultak, vagy annak köréhez tartoztak; p. o. a tengeri hajókázás, kereskedelmi társulatok, bankári összeköttetések, váltóüzlet, s általában a hitelviszonyok szabályozását. Ezen rendezésnek első sikeres kísérleteire és példáira egyes városok statutumaiban találunk, stb.

Azonban a XV-ik század végén csaknem egész Európában az addig a középkor szelleméhez képest virágzásban volt városi élet oly fordulati ponthoz közeledett, mely — a mint addig fennállt — hanyatlását, s általán véve oly politikai és társadalmi conjuncturáknak keletkezését jelzi, s melynek folytán a városok jelentőségében, és jogi állásuk szervezésében nevezetes változás, s elvégre teljes átalakulás következett be. Az állameszmének a politikai életben teljesebb kifejtése, a világkereskedelemnek más irányok szerinti alakulása, az iparszabadság nagy elvének mindinkább határozottabb érvényrejutása, a társadalom anyagi és szellemi érdekeinek uj combinatiói, s a megváltozott korszellemnek számos más és más nyilatkozatai, valamint az emberiség történetét meghatározó eseményeknek folyton folyva tágabb dimensiók szerinti fordulatai, — az egész culturai világnak oly nevezetes átváltoztatását eredményezték, hogy a mellett a városok régi, szemben az országos viszonyokkal egészen kivételes állásukban, s a városi élet előbbi rendezésében többé meg nem maradhattak.

A dolog természetében fekszik tehát, hogy a városok és városi viszonyokra nézve az európai törvényhozások más, a régiektől lényegesen eltérő elveket és tekinteteket követtek irányadásul. Ennek folytán az egyes államokban többféle városi rendezések léptek életbe, melyek kiválólag részletes határozmányaikban gyakran nagyon különböznek egymástól; de általán véve mégis csak két rendszert képeznek. Mert vagy az általános községrendet véve alapul, a városokat egyébnek nem tekintik mint nagy községeknek, melyeknek rendezésében is ugyanazon elveket követik zsinórmértékül, melyek a községek rendezésében általán véve alapul szolgálnak; — vagy a városokat szemben a falusi községekkel sajátságos tekintetekben részesítik, úgy hogy mint városok más községektől különállólag rendeztetnek. Az előbbi rendszer Franciaországból indúlt ki, hol a communális rendszer az ország valamennyi, akár városi, akár falusi községeket foglalja magában; az utóbbi a porosz 1808-ki városi rendtartást (Städteordnung) veszi kiindulási pontul, mely azóta Poroszországban bővebb kifejtést tapasztalt, 1815—1870. a legtöbb német államban utánoztatott, s jelenleg az ujonnan alkotott egész német birodalom szervezésére nagy befolyással bír. Mindamellett ezen két rendszeren kívűl egyes államok, városi életök rendezésére nézve más elveket is követnek. Így volt ez az előbbi német szövetség szabad városaiban, hol a városszervezés egyszersmind államszervezés is volt; így van ez a Svajczban, Olaszországban, Nagy Britanniában stb. hol a városok rendezésében a történelmi elemek reformálva ugyan, de még mellőzve nem voltak; így Oroszországban is, mely városaira nézve egészen sajátságos irányt követ. De mindezek európai szempontból elvileg teljesen kifejtett rendszereknek nem tekinthetők. Ellenben különös figyelmet érdemel, hogy az európai nagy városok, névszerint Páris és Berlin, ujabb időben oly óriási dimensiók szerint fejlődnek, hogy ez által saját maguk ezen városok a fennálló communális és városi rendszer szabályai alól magukat már emáncipálni kezdik. Párist egységes városi községnek tekinteni már alig lehet; Berlinnek városi ügyei pedig, több lényeges tekintetben sajátságos, más porosz városok szervezésével alig összhangzatos módon kezeltetnek. Lon-

dont ezen jelenségtől eddig azon körülmény óvta meg, hogy nem egységes város, hanem számos kisebb város és helység foglalatja, melyek a City-vel vagyis a tulajdonképi London törzsvárosával csak külsőleg kapcsoltattak össze. Szent-Pétervár és Konstantinápoly pedig itt tekinteten kívül maradnak; mert nem annyira nagy városi községek, mint az uralkodók udvartartását környező hatalmas házcsoportok.

S ezen tekintetekkel és jelenségekkel összhangzólag ma a városok kebelében és területén fennálló jog is szabályoztatik.

Általán véve a városok számára sajátságos és kivételes magánjog a mai államszervezésben fenn nem állhat. Különben oly természetellenes anachronismust kívánnánk, mely sem a mai magánjognak az egész civilisált világ elismerése által sanctionált alapelveivel, névszerint a személyek törvény előtti egyenlőségnek elvével, sem maguknak a városoknak érdekeivel összeegyeztethető nem volna. Ehhez képest korunk szelleme feltétlenül a mai törvényhozásoktól azt követeli, hogy a városi élet kívánalmait az államlét általános szükségleteivel uj formák szerint akkép kapcsolja össze, hogy a városok a társadalom szellemi és anyagi érdekeinek mindannyi fokhelyei, az általános cultura emelkedésének mindannyi természetszerű központjai legyenek, melyek a maguk részéről is a külső vidék felvirágzását támogassák, termékenyítsék és mozdítsák elő.

Így, és csak így lehet szó városi particularis jogokról is, hogy azok egyrészről az egyes városok helyi érdekeiknek megfelelő módon ipar- és kereskedelmi viszonyait a társadalom általános kulturai postulatumai szerint, mint egyszerű particuláris jogot rendezzék; de másrészről az általános jogrendszernek keretén belől, mint annak magukban álló organikus alkatrészei alkalmaztassanak.

IV.

A mi most már fejtegetésemnek tulajdonképi feladatát illeti, megjegyzendő, hogy *Magyarországnak egykori városéletével és városjogaival* a hazai irodalom tűzetesen csak aránylag rövid idő óta kezdett foglalkozni. Volt ugyan idő, mely-

ben városélete virágzásával hazánk is dicsekedhetett, névszerint az Anjou királyok és Zsigmondnak kora. De akkor még nem létezett nálunk irodalom, mely a gyakorlati élet viszonyait öntudatosan felfogni, és szellemi objectivitással méltatni képes lett volna; s azonkivül a Hunyadiak kora sem hatott már kedvezőleg a városok magában álló emelkedésére, II. Ulászló alatt pedig a városélet ellen formaszerű reactió állt be, mely az egyes városokra is annálinkább hátráltatólag nehezült, mert a XVI. század óta — mint fennebb láttuk — egész Európa közszelleme mostoha volt a városokra nézve, nálunk pedig közvetlenül a török világ is lankasztólag és pusztítólag hatott minden culturai irányban. Még az erdélyi szászok közt is az ottani városok nem mint ilyenek, hanem mint környékök főhelyei, mint a szász nemzet politikai jelentőségének támaszai voltak nevezetesek; szintúgy mint p. o. a német birodalomban Augsburg és Nürnberg. A XVII. század vége felé mindamellett mégis új lendület kezdett mutatkozni hazánk városi életében, s Nürnbergből indúlt ki azon irodalmi felfogás, mely Magyarország városainak jelentőségét akkor méltatta.[1]) De ezen irodalmi nyilatkozatok csakhamar elnémultak; s nálunk, valamint akkor, úgy az egész XVIII. század alatt alig találtak némi utóhangra. A magyarországi városok kérdése csak a jelen század harminczas évei óta kezdett ismét magán- és közjogi tekintetben önálló vizsgálódásoknak tárgya lenni.[2])

Mai viszonyaink szempontjából kétségtelen, hogy ha az európai civilisatió szinvonalára akarunk emelkedni, hazánk városait és egykori városjogait nagyobb figyelemben kell

---

[1]) Ide tartoznak a következő munkák: *Birken Zsigmond*: Der Donaustrand (Nürnberg, 1674 1682. 1683.); Der vermehrte Donaustrand (Nürnberg, 1684. 1694. 1704.); der neue vermehrte Donaustrand, (Nürnberg, év nélkül); — L'origine del Danubio (Bologna, 1684.); — Ungarisches Städtebüchlein (a magyarországi városok számos rajzával) Nürnberg, 1684. stb.

[2]) A jelen vizsgálódás szempontjából itt csak azon munkák veendők szemügyre, melyek a magyarországi városok akkori magánjogát tárgyazzák; névszerint *Albrecht József*: Das Ungarische Municipalwesen a Hormayr-féle Historisches Taschenbuch 1832-ki évfolyamában); —

részesíteni, mint a hogy eddig történt. S mivel e tekintetben más zsinórmértéket nem alkalmazhatunk, mint a melyet elismerése által az egész mívelt világ helyeselt: ugy hiszem, hogy mindenekelőtt azt kell vizsgálnunk, ha vajjon városaink és városéletünk előzményei ugyanazon felfogás szerint nem méltathatók-e, és rajtuk ugyanazon jelenségek és ugyanazon irányalatok nem észlelhetők-e, mint melyekkel egész nyugatára nézve fennebb megismerkedtünk?

Ehhezképest bizonyos, hogy honi városaink történetében ugyanazon három korszakot kell megkülönböztetni, melyeknek általános jelentőségét már fennebb felismertük úgy hogy az első korszak a legrégibb idővel kezdődik és IV. Béla király uralkodásával végződik; a második korszak Mátyás király uralkodása végeig tart; a harmadik korszak pedig azon időt foglalja magában, mely azóta lefolyt.

ELSŐ KORSZAK.

Ha Magyarország területén a városok keletkezését és a városjogok első eredetét keressük, a történeti előzmények, és a társadalmi élet tényezőinek ugyanazon combinatiójára találunk, mint Európa más államaiban és országaiban. A népvándorlás viharai után Magyarország szervezésére a vidékek régibb állapotai nem maradhattak hatás nélkül; s noha a magyar honalapítás közvetlenül honfoglaló őseink nemzeti szelleméből indúlt ki: a társadalmi lét számos viszonyai voltak mégis, melyekre ezen hatás már a vezérek korában, de kiválólag szent István uralkodása óta nagy befolyást gyakorolt.

Így félreismerhetlen, hogy azon vidékeken, melyek egykor a római birodalomhoz tartoztak, a hunok, gepidák, gothok, avarok és longobardok pusztításainak daczára, a régi római

Kovacsics Márton György, Codex Auth. Juris Tavernicalis (Buda 1804.); *Wagner Sándor*, Jurisdictio Tavernicalis (Pest, 1834); — *Steeger János*, Darstellung der Rechte und rechtlichen Gewohnheiten der königlichen freien Städte in Ungarn, 2 köt. (Bécs, 1834.) — *Michnai Endre* és *Lichner Pál*, Buda városának törvénykönyve MCCXLIV—MCCCCXXI. (Pozsony, 1845).

világnak még számos maradványai meg voltak. Maga az Anonymus Belae Regis Notarius felemlíti az egykori Aquincum maradványait, melyek a civitas Attilae regis (a mai Ó-Buda) helyén találtattak; felemlíti Veszprémet és Nyitrát mint »civitas«-okat; s munkájának több helyén vonatkozik oly jelenségekre, melyeket a régi római világ maradványainak kell tekintenünk. Még határozottabban szól Constantinus Porphyrogeneta. »In hoc loco (azaz a magyarok mai hazájában) — mond ő — antiqua quaedam monimenta supersunt, inter quae pons Traiani imperatoris ad initia Turciae; et Belgrada quae trium dierum itinere ab ipso ponte distat, ubi turris est sancti et magni Constantini imperatoris, et rurus ad cursum fluminis extat Sirmium« stb. (De adm. imp. 40. fej.) Ujabb időben pedig Henszlmann Imrének archaeologiai kutatásai ezt még világosabban tüntetik fel, constatálván, hogy a régi Aravona, Bregetio, Scarabantia, Sabaria, Salle, Valcum, Advicesimum, Cimbriana, Aquincum, Sopianae és Mursa helyein később: Győr, Szőny, Sopron, Szombathely, Zalavár (vagy Felső-Lő), Kanisa, Veszprém, Székesfehérvár, Ethelvár (Ó-Buda), Pécs és Eszék városok felépültek. [1]) S valamint b. Sacken Eduard az egykori Carnuntum romjainak részletes átkutatása által a régi római maradványoknak a későbbi korra hatását azon vidékre nézve bizonyítja, mely hazánk nyugati határán a kopaszhegyig (Mons Caetius, der Kahleberg) terül el, és Aba Samu koráig Magyarországhoz tartozott [2]); úgy én is kisérletet tettem, Száva-Szent-Demeter egykor nevezetes magyar várost, melyből a mai Mitrovicz keletkezett, a régi Sirmiummal, egykor Pannonia fővárosával összeköttetésbe hozni. [3]) Az erdélyi archaeologiai kutatások szintén ezen irányban már megindúltak, a nélkül azonban, hogy azoknak mindeddig valami határozott eredményét felmutatni

---

[1]) A székes-fehérvári ásatások eredménye. Pest, 1864. 125. l.; — Die Grabungen des Erzbischoffs von Kalocsa. Dr. Ludw. Haynald, Lipcse, 1873. 7. l.

[2]) A bécsi tudományos Akadémia Értesítője (Sitzungsberichte, 1852. IX.)

[3]) Adalékok Száva-Szent-Demeter város történetéhez, 1866-iki akadémiai előadás, az Értesítő V. köt. 319. l.

lehetne. Szóval, ezen kutatásokra nézve még csak a kezdő ponton állunk.

Hasonló előzményeket tűntet fel Magyarország egyháztörténete is. Mert noha nemzetének apostola, és a magyar egyháznak a szó legszebb és legnemesebb értelmében alapítója szent István volt: tudva van mégis, hogy a keresztyénség itt már a rómaiak korában virágzott, s hogy később is mind nyugatról (tekintsük csak a frank missionariusok térítéseit az avarok; s egy sz. Volfgang és egy Piligrin püspök hittérítői működését a még pogány magyarok közt), mind keletről (hivatkozom itt sz. Cyrill és Methodra, s a turkok püspöke Hierotheusra) idegenek által a keresztyén hitnek ide terjesztése iránt nem sikertelen kisérletek történtek. Ezeknek folytán sz. István apostoli működésének hatása is nem abban állt, hogy a keresztyénség itt már meglévő csiráinak megsemmisítésével, egy tabula rasa alapján a hittérítői munkát egészen újból kezdte; mint inkább abban, hogy azt a mit talált, nemzetének szellemében egybefoglalta, és egységes irányban akkép combinálta, hogy a római katholika egyház elvei és szabályainak alapján, mind a nyugati-német, mind a keleti-görög egyházakkal szemben, magában álló magyar egyházat alakított. A nyitrai és a pécsi püspökségek alapításának története a régibb tényezők befolyásáról világosan tanúskodnak.

Ha ezeken kivül még azon különféle népeknek, melyek akkor hazánk földjén laktak, egy t. i. a magyar nemzetté, és egy állammá t. i. Magyarországgá alakulását is tekintjük; az újonan keletkezett társadalmi rendben szintén számos oly tényezőre találunk, melyek a régibb állapotokban gyökereztek. Igaz, sem a honalapítás, sem sz. István intézményei, a gyakorlati jog és a társadalmi rend oly dualismusának nem engedtek helyet, milyen a germán népektől a nyugaton alapított államokban fennállt, úgy hogy ezeknek régibb lakosai római, újabb megszállói pedig germán joggal éltek. De valamint az egy országos jogon kivül egyes vidékeknek, törzseknek és nemzetségeknek még a vezérek korában is külön szokásaik voltak; úgy az országnak nem-magyar eredetű lakosai is ehhez képest nagyobb-kisebb mérvben társadalmi viszo-

nyainak sajátságos rendezésével, és ennek megfelelő sajátságos jogintézetekkel is bírtak; anélkül azonban, hogy ezek magában vagy külön álló rendszert képeztek volna. Mert nagyobbára csak helybéli szokásokon alapulván, mint particuláris jogok álltak fenn, s mint ilyenek az országos jog összes és egy rendszerének egyik része voltak.

Csak mindezeknek kellő tekintetbe vétele mellett érthetjük alaposan a magyarországi városok alakúlásának, s az itteni városi élet keletkezésének történetét. S ha névszerint a XIII. század közepéig észlelhető fejleményeket veszszük szemügyre, itt hármas irányt s ehhez képest a hazai városoknak három osztályát különböztethetjük meg.

Az első osztályt azon városok képezték, melyeknek alakulására az egykori római világ, tehát az ó-kori kultura, és a keresztyén egyház befolyása nyujtottak alapot. Ilyenek voltak a dunántúli részekben, tehát az egykori Pannonia területén fekvő csaknem valamennyi városok. S nem alap nélkül tarthatjuk azt is, hogy a régi Dácia területén, tehát Erdélyben is általán véve a városok ilyenek voltak.

A második osztályhoz tartoztak azon városok, melyeknek keletkezésére közvetlenül a honfoglaló magyarok maguktól, tulnyomólag a várszerkezetnek alapján szolgáltattak alkalmat. S ide lehet számítani azokat is, melyeket a honfoglaló magyarok akkép alapítottak, hogy tábori helyök községi, és szorosabban szólván városközségi határrá, hogy sátoraik lakházakká átalakultak. Ezek közt első helyen Szabolcsot kell említenünk, melynek alapítását körülményesen beszéli el az Anonymus (21. fej.), s mely sz. László korában oly tekintélyes volt, hogy — mint ezen király első törvényvégzeménye mondja — »anno Incarnationis Domini 1092. XIII. kalendas Junii in civitate Szabolcs sancta synodus habita est« stb. Hasonlót beszél el az Anonymus Csongrádról, Barsról, és néhány más helységről, sőt magáról Pestről is (57. fej.), melyet a Volga partjáról ide telepedett bolgárok alapítottak. Nem csekélyebb figyelmet érdemelnek azon városi községek, melyek táborokból, a sátorok lakházakká való átváltoztatása által keletkeztek. Otto Frisingensis még az 1189-ki magyarok nagy részéről azt beszéli, hogy: »sub papilionibus habi-

tant« [1]); s ezen sátraknak lakházakká átalakulása azon sajátságos építészeti modort eredményezte, melynek utóhangját Erdélynek néhány részében és Máramarosban a falusi lakházakon még ma észlelhetünk. Midőn Thuróczi krónikájában az I. Béla király alatt tartott székesfehérvári országgyűlés összehívásáról azt olvassuk: »Misit Rex per totam Hungariam precones, ut *de singulis villis* vocarentur duo seniores« (II. r. 46. fej.) nézetem szerint a »villák« nevezete alatt ilyen városokat kell értenünk. Ezek — mint látszik — nyilt helységek voltak, s talán az Anonymus u. n. »forum«—ai (p. o. »forum inter Nyr et Tysciam« 21. fej.) vagyis magyar elnevezés szerint »vásárhelyek,« is ugyanilyeneket jelentenek. Érdekes e tekintetben, Jakut XIII. századi arab irónak tudósítása, ki Aleppoban, egy magyarországi bolgár, tehát izmaelita ifjúval találkozván, a ki ott a mohamedán hittant Chanifa ritusa szerint tanulta, ettől azt tudta meg: »Nos Mohamedis sacra profitentes eorum (t. i. Hungarorum) Regi subditi, in tractu Regni eius quodam triginta admodum incolimus pagos, quorum quisque etiam parum absit quin opidulum referat; Rex tamen Hungarorum ullum eorum muris saepiri vetat« stb. [2]) Igen valószínű, hogy — a mennyiben a Ritus explorandae veritatis (38. 41. §§.) az »Ismaelitae de Nyr«-ről tesz említést, — a Nyirség volt azon vidék, hol ezen bolgár izmaeliták községei (»forum«-ai, vásárhelyei) feküdtek.

A harmadik osztályt képezték azon városok, melyeket jövevény, leginkább német és u. n. latin gyarmatok építettek. Az ily jövevényektől, kik vendégeknek (hospes, goszt) neveztettek, alapított helységek igen régiek, és sz. István királynak fia Imréhez intézett levelében róluk azt mondja: »In hospitibus et adventitiis viris tanta inest utilitas, ut digne sexto in Regalis dignitatis loco possint haberi« stb. (6. fej.) Azon városok közt pedig, melyek így keletkeztek, Szathmár-Németi az, mely még sz. István korában a Gizela királynéval bevándorolt német vendégektől felépíttetvén, már a XI. században

[1]) De gestis Friderici I. lib. I. cap. 31.

[2]) Tudománytár XV. kötete. Pest, 1844, 156. l.

különös kedvezményekben volt részesítve. [1]) De minthogy ezen városok és privilegiumaik — midőn városainkról volt szó — eddig irodalmi vizsgálódásainknak csaknem kizárólag képezték tárgyát, elég legyen itt azokat csak röviden felemlítenem. Részletes felvilágosítást róluk Albrecht József már félszázad előtt nyujtott. [2])

Látjuk tehát, hogy valamint más országokban, úgy Magyarországban is a városok keletkezése nem egyöntetü előzményekből indúlt ki, s hogy ehhez képest a városi életnek is kezdetben az országnak egyes részeiben különféle társadalmi jelentősége volt. De már az első korszaknak végén ezen eredeti különféleség a városok szervezésében, lényegre nézve ki volt egyenlítve, s ha Magyarországban városok említtettek, ezeknek fogalma egységes fogalom volt. Hogy pedig ez igy lett, az Magyarország jogi rendezésének volt következése, s törvényhozásunknak, és névszerint királyainknak egyik legszebb kulturai érdeme az, hogy városrendszert alkottak, mely az ország valamennyi városait magában foglalta, mely egy magában harmonicus egészet képezett, s azon általános feltételek szerint volt rendezve, melyek mindenütt egyformán kivántattak meg arra, hogy valamely község városi állásra emelhető, hogy városnak nevezhető volt. Ezen feltételek képezték a városi jogosítvány lényegét, melynek keretén belül az egyes városok alapján, de folyton folyva az országos törvények, s királyi privilegiumok és rendeletek értelmében, a helyi viszonyok befolyása mellett alkották jogukat. S a dolog természetében feküdt, hogy ebben az egyes városok eredeti különfélesége a XIII. században már csak alárendelt jelentőséggel bírt, s hogy névszerint — a mennyiben nemzetiség tekintetében kétféle, magyar és német városokat lehetett megkülönböztetni, a többi nemzetiségek városalkotó képességgel nem birván — a magyar eredetü városok (p. o. Székesfehérvár, Győr, Vácz, Szeged, Várad, Orod, Záva-Szent-

[1]) Ifj. Palugyay Imre, Szabad királyi városok leirása, I. köt. Pest, 1853. 459. l.

[2]) A Hormayr-féle Historisches Taschenbuch fönnt idézett 1832-ki évfolyamában.

Demeter, Csanád stb.) és a német eredetű városok (p. o. Kassa, Eperjes, Pozsony, Sopron, Nagy-Szombat, Selmeczbánya, Beszterczebánya, a szepesi és az erdélyi szász városok stb.) közti különbség, főleg jogukra nézve alig eredményezett nevezetes eltéréseket. Különben megmagyarázható nem volna, hogy p. o. Buda városnak nemzetiség szerinti jelleme csaknem folyton folyva a magyar és a német elem közt fluctuált; a nélkül azonban, hogy — nehány kellemetlen összeütközések daczára is — ez kifelé ható nagyobb horderőt tanúsított, vagy a városi jogositvány valami változását előidézte volna. Fontosabb már azon történeti tény, hogy a latin, az örmény, és a bolgár eredetű városi elem nálunk nem tarthatta magát, s vagy nemzetiségéből kivetkőztetett, p. o. a bolgár elem Pesten, melyet már Rogerius »ditissima Theutonica villa«-nak nevez (Carm. lament. 16. fej.), a latin elem Székesfehérvárott, Esztergamban, Budán és az erdélyi szászok közt, az örmény elem Esztergamban, vagy elenyészett, és itt a magyar, ott a német elembe beleolvadt.

Az egyes városoknak története itt feladatomhoz nem tartozván, a felhozott általános megjegyzéseken kívül csak azon tekinteteket kell még kiemelnem, melyek városainknak az első korszak alatti jogára nézve fontosak voltak.

Ezek közt az első, a főmomentum volt a városi szabadság, melynek kétféle értelme volt, mint a község, és mint a lakosok egyéni szabadsága; úgy azonban, hogy ezeknek utóbbika az elsőben gyökerezett.

A városok községi szabadságának lényege akkor időben nem az volt, hogy csak a királynak és pedig közvetlenül voltak alávetve; hanem az, hogy önkormányzati joggal bírtak, és azon megszorításoktól mentve voltak, melyek sokféleképen más községeknek közéletét korlátozták, vagy talán ki is zárták. Ezen szabadságot a városok többféle módon nyerhették. A legnevezetesebb volt a király privilegiuma, melynek folytán az illető község szabad királyi várossá lett. De egyházi és világi főurak birtokain is voltak városok; s itt a földes urak concessiói, és a föld uraságával kötött szerződések útján nyertek egyes helységek városi szabadságot. Különben a dolog természetében feküdt, hogy valamint általán véve köz-

ségi, úgy névszerint városi szabadság is a törzslakosok egyéni szabadsága nélkül nem létezhetett; s így a városok törzslakosainak mindig szabad egyéneknek kellett lenni, kik már az Anonymusnál (21. 34. 45. fej.), a Ritus explorandae veritatisban (79. 133. 141. 360. stb. §§.) Rogeriusnál (Carm. lament. 28.) s kezdettől fogva az okmányokban is hol »civis«-eknek, hol »civilis«-eknek vagy »burgensis«-eknek neveztettek. A városi szabadság teljesebb kifejtésével a szolgaságnak bármilyen neme és fokozata is a városok területéből kizáratott.

A városi szabadságban foglalt részletesebb jogosítványok voltak a következők: 1) szabad bíróválasztás; 2) a városi plébánosnak szabad választása; 3) a város kebelében a törvénykezési eljárásnak rendezettebb szabályozása; 4) ennek alkalmával idegenek és olyanok, kik polgári állással nem bírtak, polgárok elleni tanúskodásának kizárása; 5) a polgároknak vidéki közmunkák alóli felmentése; 6) többnyire a polgároknak vámszabadsága stb.

Azon kor szelleméhez képest nálunk is az említett városi szabadságnak védszentje sz. Roland vagy Lorand volt, ki egy pánczélos lovag alakjában képzeltetett, s kinek szobra a városház előtt felállíttatott. Bártfán a városházon ilyen szobor még most is megvan; [1]) s ilyet Erdélyben Nagy-Szebenben is láttam.

IV. Béla korában a városi szabadság ezen értelemben, s az abban foglalt jogosítványok mint országos intézet voltak már teljesen megállapítva és általános érvényre emelve; s alatta és utódja V. István alatt nyertek határozott formulázást és voltak irásba foglalva. S ez annál fontosabb volt; mert azon villongások alatt, melyek IV. László idejében kitörtek, és a tatárpusztításnál is veszélyesebbek voltak, kétségkívül hazánkban a városi szabadság — ha nincs annyira biztosítva — még fennállásában is veszélyeztetve lett volna.

---

[1]) Az előtt ezt római katona szobrának tartották. Gróf Dessewffy József erről azt irta: »Fából készült, vas pléhvel bevont szobrát mutogaták; de ez egy alacsony, vaskos, pisze orrú tót parasztnál (!?) egyebet nem ábrázol, és semmi rómait nem mutat.« (Bártfai levelek, S. Patak, 1818. 9. l.) A szobor rajzát készítette Miszkovszky Viktor, s közölte a »Hazánk és a külföld« czímű folyóiratban, 1868 22. l.

A városjogositványok ezen megállapítása mindazáltal nálunk nem a városi életnek, az országos törvény által kimondott általános szabályozása alapján történt, milyet p. o. a nemességre nézve az 1222-ki aranybulla tartalmazott; hanem királyi privilegiumok által, számos particularis szabályozások formájában, melyek a gyakorlati élet hatásának folytán egybefoglalva általános rendezéssé mintegy maguktól összeolvadtak. A mennyiben pedig a városoknak így megállapított számos particuláris jogai eredetileg egy határozott egészet nem képeztek; de mégis egymás közt bizonyos összefüggésben álltak, és ehhez képest — mint szokás mondani — a városjogok több családja nálunk is keletkezett, melyek tehát a magyarországi városok egységes jogának csak mindannyi alkatelemei voltak: még a városjogok ezen családjait szükséges külön külön szemügyre vennem, a miben városi anyajogok és városi fiókjogok közt volt különbség. Ennek értelmében első korszakunk alatt a magyarországi városjogok, a következő anyajogok szerint voltak szervezve:

1) *Székesfehérvár*-nak joga, melyet Nagy-Szombat (1238), Nyitra (1258), Győr (1271), Szatmár-Németi (1264.) és más városok is nyertek, a minek folytán az ezeknek kebelében fennállott városjogok a székesfehérvárinak mindannyi fiókjogai voltak.

2) *Buda.* A budai anyajoghoz tartoztak Komárom (1267.) és később Magyarország legtöbb más városának jogai is.

3) *Selmeczbányá*-nak joga, melynek fiókjoga kezdettől fogva Beszterczebánya joga volt, s melynek érvénye később az egész alsó-magyarországi bányavidékre terjedt.

4) *Nagy-Szőllős* Ugocsában, melynek már határozott városjoga volt. Ez később a máramarosi városjogoknak lett anyajoga.

5) A *szepesi városjogok;* melyek közt azonban határozott filiatiói viszony észlelhető még nem volt.

6) Erdélyben *Nagy Szeben* városnak joga, mely mindazáltal csakhamar a szász nemzetnek az 1224-ki Andreanumnak alapján keletkezett jogába bele olvadt.

7) *Zágráb* város joga, mely ezen város 1266-ki privilegiumának alapján keletkezett, de csak a XV. században foglaltatott irásba, s kezdettől fogva a szlavoniai városok anyajoga volt.

Később ezen filiatió még nevezetesebb kifejtést nyert.

A magyar jogtörténetnek kimondhatlan nagy kárára ezen városjogok csaknem egytől egyig mind elvesztek, úgy, hogy szövegök is — az egyetlen selmeczbányain kivül — korunkra nem jutott. De épen a selmeczbányai bír sajátságos érdekkel, s nemcsak hazai jogtörténetünk körében, hanem a külföld ujabb jogtudományi irodalmában is gyakran felemlittetik, a minél fogva azt alább egy különös függelékben még egyszer szóba hozandom.

Különben megjegyzendő még, hogy a magyarországi városjogok nem a külföldtől kölcsönöztettek. Az országban keletkeztek azok, magyar királyok privilegiumainak alapján, magyar törvények oltalma és biztosítása alatt, oly jogelvek és jognézetek szerint, melyek az itteni városlakosoknak jogi öntudatában gyökereztek, az u. n. népautonomiának útján. S e tekintetben a magyarországi városjogok egészen más szempont alá esnek, mint p. o. a Lengyelország városaiban egykor fennállt jog, mely — mint fennebb láttuk — nem ezen országban vette eredetét, hanem mint magdeburgi, lübecki stb. jog nyugati vidékekről recipiáltatott.

MÁSODIK KORSZAK.

Az Anjou- ház uralkodásával hazánk történetében új korszak kezdődött, mely kiválólag városainkra nézve fontos volt; úgy hogy azon másfél századot, mely ezen időtől Zsigmond király haláláig lefolyt, a magyarországi városok fénykorának lehet nevezni.

Ennek általános jellemzéseül röviden felemlítendőnek tartom, hogy a városok fennállásának és szervezésének alapviszonyaiban lényeges változás ugyan nem történt; hogy azonban nemcsak a királyok pártfogása, hanem a kereskedés

és ipar folytonos felvirágzása is, a városi községek tekintélyét, az egyes polgárok vagyonosságát, s az egész polgári rend jelentőségét mindinkább nagyra emelte. Főleg Vissegrád az Anjouk alatt [1]), s Buda, Zsigmond alatt, európailag nevezetes városokká lettek [2]). A városi községek mint ilyenek országos municipiumok voltak, és saját kebelökben a fennálló jogot helyhatósági statutumok által rendezték. Követeik 1405. tartottak először Budán országos gyülést, mely a városi élet érdekeit általános szempontból ünnepélyes végzemény alakjában szabályozta. Később mint országos rend a tulajdonképi országgyülésekben is vettek részt; s Hunyadi János 1446. az ő hozzá járulásukkal és részvétökkel választatott meg gubernátornak. Nevezetes az is, hogy — midőn 1414—1418. Konstanczban általános egyházi zsinat tartatott, — a magyarországi városok itt szintén képviselve voltak stb.

A Hunyadiak politikája nem fektetett ugyan oly nagy súlyt a városokra, mint az Anjou királyok és Zsigmond; a minek folytán a XV. századnak közepe óta nagyobb jelentőségre már nem emelkedtek. De a már elfoglalt állást megtartották; s Mátyás király is megszerzett jogaikban és megállapított szabadságukban védelmezte és pártfogolta a hazai városokat.

Ily körülmények közt a magyarországi városjogok is mindinkább nagyobb fontosságot nyertek; a miben mindazáltal két időszakot kell megkülönböztetni, melyeknek fordulati pontját a városok 1405-ki gyülésének végzeménye jelzi.

A XIV. század alatt a városjogok fejlődése egészben véve még azon irányt követte, mely a XIII. századnak végeig divott; csakhogy nagyobb intensiv hatással és határozottabb külső jellemmel.

Az ujonan alakult városi községek a régiebbeknek jogközösségébe felvétettek; s így Zsolna (1357.), Eperjes (1372.), Privigye (1382.) és még (1529.) Lippa nyerték Buda

[1]) Lásd értekezésemet »Visegrádnak egykori fénye és dicsősége,« a »Századok«-ban, 1868. 395. l.

[2]) Erre vonatkozik az ismeretes két vers a XV. századból:

»Tres superant urbes toto loca cetera mundo
»Buda jugo, Venetae pelago, Florentia campo.«

város jogát. Kassa, melynek V. István, akkor ifjabb király 1261. a városi szabadságot általános kifejezéssel adta »iuxta libertatem et consuetudinem ceterorum hospitum«, 1347., és közvetítésével Bártfa 1370. szintén részesíttettek Buda város jogában; úgy hogy viszont Kassának joga terjesztetett ki 1342. Lublóra és 1405. Kis-Szebenre Sáros vármegyében. Sopron 1317., s — mint látszik — Nagy-Szombat is nyerték Buda és Székesfehérvár jogát; Nagy-Szombat jogát pedig p. o. Stibor vajda kedves Beczko városára, s — mint látszik — Szakolczára is kiterjesztette. Selmeczbánya jogával Libetbánya és Bakabánya is éltek, s ugyan azt adományozta Lajos király 1380. Breznóbányának is. Robert Károly király Lipcsét és a Loppenai telepítvényt Korpona jogában részesítette, s 1339. a lipcsei jogot Rózsahegygyel is közölte stb.

A mi ezen városjogok tartalmát illeti, ismerjük a XV. századnak kezdetéből annak nevezetes két példáját. Az egyik Buda város teljes jogkönyve, melyet egy ottani tanácsbeli Zsigmond király korában német nyelven jegyzett fel (kiadták 1845. Michnay Endre és Lichner Pál Pozsonyban). A másik Kassa városnak egy 1404-ki u. n. »Rathsordnung«-ja, melyet Krones Ferencz 1865. a bécsi tud. akadémia történelmi tárában (Archiv XXXI. kötete) tett közé.

Látjuk ezekből és a magyar jogtörténetnek egyéb akkori kútfőiből, hogy — noha a városjogok rendszere mindinkább bonyadalmassá lett — a jogközösség mégis mindig csak a hazai városok körében állt fenn; s hogy ehhez képest magyarországi és külföldi városok közt jogi összeköttetés soha nem létezett. Csak egy példa van, hogy magyarországi város királyi privilegium által egy külföldi város szabadságát nyerte; s ez Körmöczbánya volt, melyet Róbert Károly 1328. a híres csehországi Kutnahegy (Kuttenberg, Kutumbánya) bányaváros kitünő szabadságával megadományozott. Ez azonban csak kivételes eset volt és maradt. Mert midőn I. Lajos király megtudta, hogy Zsolna város magdeburgi joggal él [1])

[1]) Érdekes, hogy a magdeburgi jognak egy példányát Zsolna város levéltára azelőtt birta, melyet 1378. »Nicolaus de Teutonia,« »primo' sabbato post festum XI. millium Virginum« lemásolt s »Venceslaus de

és Teschen sléziai várossal jogi összefüggésben áll, 1370. szigorú rendeletet bocsátott ki, hogy ennek többé ne legyen helye, s hogy Zsolna, jogára nézve, valamely magyarországi városhoz csatlakozzék; a mint csakugyan később Korponához csatlakozott is. A Szepességben is a magdeburgi jog csak akkor nyert alkalmaztatást, midőn Zsigmond király az ottani 13 várost a lengyel koronának elzálogosította, s azután lengyel befolyás által ezek közt a magdeburgi jog érvényre emeltetett, sőt Lőcsének egy 1585-ki jegyzőkönyvi adata szerint ezen városba is áthatott.

Nevezetes fordulatot jelzett Zsigmond királynak II-ik 1405-ki, a városok gyűlésén megállapított végzeménye 12. czikkének azon határozata, hogy »cives illarum Civitatum, quibus aliarum Civitatum constituimus libertates, si de judicatu et sententia Judicum et Juratorum suorum noluerint contentari, ad illam Civitatem, cuius libertate funguntur, *aut* ad Magistrum Tavernicorum nostrorum valeant appellare; ita tamen, quod ad nullum ulterius, nisi ad Praesentiam nostram Personalem appellatio possit fieri ullo modo.« Ez által országos szempontból a városokra nézve a királyi tárnokmester és a királyi jelenlét (Personalis Praesentia Regia) felső törvénykezési hatósága sanctionáltatott: de akkor csak úgy még és azon esetre, ha a perlekedők a városok jogi összeköttetése által megállapított felebbezéssel élni nem akartak.

Volt szerencsém 1872. december 9-én a tisztelt Akadémia előtt egy 1421—1429-ki nevezetes városi pert bemutatni, mely Lőcsén a polgárok közt lefolyt, azután pedig felebbezés útján a városok küldöttjeiből összeállított bíróságtól ítéltetett el; de melyben egyszersmind szó van oly ítélő székről is, melyet Berzeviczy Péter királyi tárnokmester 1426. april 19-én tartott. S úgy látszik, hogy ezen per gyakorlatilag az időpontot is jelzi, mely után a tárnokmester és a tárnokszéknek a városok feletti kizárólagos bíráskodása a XV. században kezdődött.

Kromeris« 147?. tót nyelvre fordított, a levéltár lajstroma szerint »sub Judicatu seu Advocatia Venceslai Pangratii filii Andreae Comitis Trencsiniensis, qui se scripsit de Strecsen et Berencs.« Ezen kézirat ujabb időben elveszett.

Ezen előzményeknek alapján keletkezett azután, szintén még Zsigmond király korában, »Jus Tavernicale« nevezete alatt a magyarországi városoknak egy közönséges jogkönyve, mely a városok kebelében akkor fennállt jogot tüzetesen és részletesen foglalja magában. Érvénye ugyan csak a XVI. századnak harmadik évtizedéig terjedt; de daczára ennek mégis Magyarország XV. századának egyik legbecsesebb maradványa.

Mert ezen »Jus Tavernicale« nemcsak magában véve felette érdekes; hanem összehasonlítva az akkori külföldi jogokkal oly jeles, oly sajátságos és a maga nemében egyedüli is, (még az angol-irlandi »Firma Burgi,« s úgy szintén a skandinaviai városi jogok is, melyek mint ilyenek országos érvénynyel bírtak, avval semmiképp meg nem mérkőzhetnek,) hogy párját egész Európában sehol nem találjuk. S ezen oknál fogva fenntartom magamnak, hogy annak, mint a magyar jogtörténet egyik legfontosabb emlékének tartalmát, más alkalommal tüzetesen méltassam.

HARMADIK KORSZAK.

Mátyás királynak halála után (1490.) nálunk nemcsak a városélet virágzása indult gyors hanyatlásnak; hanem a városok és ezek állása ellen a túlsúlyra emelkedett nemesség részéről formaszerű reactio is támadt, mely városéletünk sülyedését siettette; s azt talán megsemmisítette volna, ha a török veszedelem be nem áll, melynek a városok inkább voltak képesek sikerrel ellenállni mint a nemesség, úgy hogy a nemes urak is a városok falai közt voltak kénytelenek menedéket keresni.

Mindamellett társadalmi és kulturai tekintetben történelmünk ezen része is igen érdekes; s azon sajátságos jelenségeknél fogva, melyeket a kor eseményei (török veszedelem, reformatio, belső villongások, az országnak közjogi regeneratiója stb.) a városok kebelében előidéztek, a hazai jogtörténet és jogrendszer szempontjából nemcsak fontos, hanem igen tanulságos is.

Az 1514-ki országgyűlés jelzi azon fordulatot, melylyel nemcsak parasztnépünkre, hanem városainkra nézve is, egy igen kedvezőtlen időszak kezdődött. S ha az ezután beállt eseményeket egybefoglaljuk, nem fogjuk rendkívüliségnek találni, hogy városaink állapotja a XVI. és XVII. századokban mindinkább alászállott. Pozsony, Sopron és Nagy-Szombat jelentőségöknek némi megtartását azon befolyásnak köszönték, melyet Pozsonyra az ott székelő országos kormányszékek, Nagy-Szombatra a primás és az esztergami káptalan ottléte, s mindháromra a közeli Ausztria szomszédsága gyakorolt. Kassát, Eperjest és Bártfát a lengyel kereskedés, Kassát azonkívül némi ideig az erdélyi befolyás, később a felső-magyarországi főhadi parancsnokság, és a szepesi kamara tartották. A bányavárosok bányászatukban, a máramarosi városok sóaknászatukban, s a Hegyalja városai szőlőmívelésökben birták kedvezőbb megmardásuknak alapját. De különben lehet igen számos példát felhozni, melyek a kor mostoha viszonyainak kedvezőtlen hatásáról tanúskodnak. A Szepességre nézve szabadjon azon sajátságos esetet kiemelnem, hogy — noha az ott hatalmas Thurzó, és később a Tököly családok a városok iránt őszinte rokonszenvvel viseltettek — azért mégis az egykori 24 ottani város közül azon 13, melyeket Zsigmond király 1412. a lengyel koronának elzálogosított, megtartotta városi szabadságát, s mint városok kapcsoltattak ismét vissza 1771. az anyaországhoz; míg a többi 11 város jobbágyi állapotra jutott. Erdély városaira nézve Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem halála után szintén keserű sors állt be; míg nem a geniális Bethlen Gábor, és a gondosan körültekintő I. Rákóczy György uralkodása rajtuk úgy a hogy segített stb. Más részről a török uralom egyes városainkra nézve bizonyos mérvig nem volt kedvezőtlen, a mint ezt Szeged és Pécs példái bizonyítják; olyannyira, hogy Pest vármegyében Kecskemét, Nagy-Kőrös és Czegléd épen ekkor emelkedtek némileg tekintélyes városi helységek jelentőségére.

De mint egyik legszerencsétlenebb körülményt azt kell felemlítenem, hogy — mint fennebb láttuk — ezen egész idő alatt az általános európai conjuncturák sem voltak már arra

valók, hogy városaink azoknak példáján okulhattak, s azoknak — hacsak bármi módon közvetve gyakorolt — befolyásában fennmaradásuknak támaszát birhatták volna. S így csak a a XVIII. században állt be ismét kedvezőbb fordulat; úgy hogy városi életünk ujabb emelkedését egészben véve, nem régibb városi viszonyaink folytatásának, hanem csak XVIII. és XIX. századi politikai, társadalmi és culturai fejlődésünk egyik eredményének lehet tekinteni.

S ezekhez kell méltatnunk városaink jogi állásának ujabb phasisát is.

Ugyanis a dolog természetében feküdt, hogy a városi életnek ily kedvezőtlen körülményei közt a városok joga sem prosperálhatott többé; főkép miután a törvényhozás negativ álláspontra lépvén, egyebet nem tett, mint hogy irányukban csak tilalmakat mondott ki [1]); a nélkül hogy joguknak uj alkotásáról gondoskodott volna. A városokban pedig már nem volt annyi erő, hogy maguktól, megszorult viszonyaik közt, szükségleteiknek megfelelő uj jogot alkothattak volna.

Csak így lehet megmagyarázni a tárnokjog XVII. századi átalakulását, s megérteni azt, hogy miután Zsigmond király II. 1405: 10. t. cz. a királyi jelenlét bíráskodását harmadik folyamodásu bíróképen mint különös kedvezményt engedélyezte volna; már Werbőczi korában, ezen felebbezési rendezés megtartása mellett, néhány város közvetlenül a királyi jelenléti vagyis a személynöki törvényszéknek rendeltetett alá (III: 8. cz. 2. §.); később pedig az ekkép rendszeresitett u. n. személynöki városok azon kedvezményekből is kizárattak, melyeket a tárnoki jognak említett gyönge megujitása tartalmazott. De erről is tüzetesen más alkalommal fogok szólni.

A tárnoki jog uj, nevezetesen átalakitott reproductiója kiindulási pontját veszi Pozsony, Sopron és Nagy-Szombat

---

[1]) P. o. a pozsonyi 1542: 33. t cz., mely a városokat külső javak további szerzésétől eltiltotta; az 1546: 41., 1608: koron. el. 13., 1609: 44., 1635: 21., 1647: 78. és 79., 1655: 34., 1659: 49. stb. törvényczikkek, melyek a sz. k. városokra nézve folyton folyva uj tilalmakat tartalmaznak.

városok azon 1536-ki elhatározásában, mely szerint peres ügyeikre nézve — mivel a tárnoki szék az akkor beállt zavarok miatt a régi módon többé nem tarthatott — maguk közt a kölcsönös felebbezést állapították meg; a mit I. Ferdinánd nemcsak helyeselt és megerősített, hanem 1539. »dominica proxima post festum Beati Jacobi Apostoli« kiadott királyi rendelete által a tárnoki törvényhatóságot is a három város ezen forumára ruházta át, mely a kir. tárnokmester elnöklete alatt tartassék.

Ezen időtől fogva tehát az ujjá alakított tárnoki szék a tárnokmester elnöklete alatt úgy a hogy tartatott; már nem Budán, hol azt tartani nem lehetett, hanem Pozsonyban; s oly módon, hogy időnek folytán más városok is ahhoz ismét csatlakoztak.

Különösen érdekes, hogy ezen tárnokszék 1558. november 30-ki ülésében a tárnoki jognak reformja is kezdett tárgyaltatni. A tárgyalásoknak eredménye volt az u. n. »Articuli Juris Tavernicalis, olim post tristem amissae Budae, omniumque antiquissimorum Juris Tavernicalis monumentorum cladem recollecti,« melyeket Rudolf király Prágában 1602. augusztus 20-kán ünnepélyesen megerősített. S ezen ujabb tárnoki jog nevezetes felvilágosítást nyer a tárnoki széknek 1559. gróf Zrinyi Miklós akkori fő tárnokmesternek elnöklete alatt megkezdett, s azóta folytatólag vezetett jegyzőkönyve által is.

Messze vezetne, ha városjogunknak ezen utolsó stadiumát itt részletesen akarnám megismertetni. Szabadjon tehát csak röviden megjegyeznem, hogy az annak alapján 1848-ig folytatott tárnoki jogszolgáltatás akkori jogrendszerünknek egyik igen érdekes része volt ugyan; hogy azonban sem magasabb feladatának, sem korunk a városjogokra vonatkozó kívánalmainak már nem volt képes megfelelni. Azért 1848. után gyakorlatilag megszünt, s az 1861-ki országbírói értekezlet által nem volt többé visszaállítva.

A tárnoki czikkek mellett a felső- magyarországi városok jogi feljegyzése is felemlítendő. Mert miután ezek, többszöri félbeszakítás után, a XVII. századnak közepe után ismét rendesen a tárnokszékben részt kezdtek venni, saját

maguk számára az 1649: koron. ut. 15. tcz. alapul vétele mellett, — mely szerint »Liberae ac Regiae Civitates in legitimis suis privilegiis et consuetudinibus, in quantum legibus et constitutionibus, Regni et nobilium praerogativis non praeiudicant«, conserváltattak — jogukat ujból szerkesztették, mely »Jus Civile, sive statuta, privilegia, praerogativaeque ac consuetudines municipales Regiarum ac Liberarum Incliti Regni Civitatum, oppidorum ac locorum privilegiatorum jus gladii habentium, et se his conformantium« magyar és német fordítással együtt is, külön külön 1700., 1701. és 1702. Bártfán kinyomatott, s — mint látszik — azon vidékeken nagy gyakorlati tekintélylyel bírt.

* * *

Hátra van még, hogy a magyarországi városokra vonatkozó ujabb jogreformokat is röviden felemlítsem.

Ezeknek alapjául szolgál az 1870: 42. t cz., mely néhány más, a városok jogi állását tárgyazó ujabb törvény (névsz. az 1868: 56.) által kiegészítve, hazai városaink szervezését és jogát korunk szinvonalára emelni, az első lépést tette.

A városi szervezés kérdése sajátságos természeténél fogva közjogi, és szorosabban véve államközigazgatási kérdés, mely a városok községi állásának szempontjából igen fontos ugyan, de a tulajdonképi jog tekintetében már nem bír annyi elentőséggel, mint azon időben, melyben az egyes polgárok személyes és vagyoni állapotának jogi rendezése is a városok szervezésében gyökerezett.

Sokkal fontosabb itt a jogi szempont. De mivel erre nézve is ujabb törvényhozásunk még nem nyujt bővebben kifejtett rendezést, elég legyen itt két általános megjegyzésre szorítkoznom:

1) Miután valamennyi honlakosoknak a törvény előtti egyenlősége ujabb magánjogunknak már fő alapelve lett; s ennek értelmében mind az anyagi magánjognak azon sok különfélesége, mely 1848. előtt városainkban találtatott, mind a jogszolgáltatás városi sajátságai már teljesen mellőzvék, s királyi biróságok mindenütt, városokban szintúgy, mint azokon kivűl, egyforma és általános törvénykezési illetékességgel

felruháztattak: a városok kebelében is most már az országos jog feltétlenül és rendesen alkalmazandó.

2) Mindamellett itt az 1870: 42. törvényczikk 2. §-a is fontos, mely városaink számára az önkormányzati jogot akkép biztosítja, hogy minden egyes város saját belügyeiben önállólag intézkedhetik, és szabályrendeleteket vagyis statutumokat alkothat. E mellett ugyanazon törvény 1. §-a által Budapest főváros számára oly különös szabályok megállapítása van fenntartva, melyek nagyvárosi minősége által indokoltatnak. Ilyen szabályok már az 1868. 56. tczikkben foglaltatnak, melyek tartalma világosan bizonyítja, hogy fő fontosságú magánjogi kérdések is itt szóba jönnek. Az így jelzett különös szabályok és városi statutumokban fekszik városaink jövendőbéli particuláris jogának súlypontja.

V.

S ha most eddigi fejtegetésemnek tartalmát még egyszer röviden áttekintem, eredményeit a következőkben foglalhatom össze:

1) A városok és városi élet virágzásának kora Európában tulajdonkép csak a XIII. századdal kezdődik. Voltak ugyan egyes országok, a hol már ezen idő előtt is előkelő városok léteztek és a társadalmi kultura oly fejlettsége találtatott, mely a városi életnek bizonyos emelkedettségét feltételezi, névszerint Olaszország és Franczia országnak déli részei. De általán véve a XIII. század előtti idő nem felelt meg azon kívánalmaknak, melyek szükségesek arra, hogy a városok a nemzetek és államok felvirágzásának alapjai legyenek. Jogtörténeti tekintetben is a városok csak a XIII. század óta nevezetesek, s ezen idővel kezdődik a városjogok jelentősége is.

2) Ezen időben, névszerint IV. Béla uralkodásától fogva, Magyarországban is a városok kezdenek az államlétnek jelentékeny tényezői lenni, tulajdonképi felvirágzásuk azonban csak az Anjou királyok és Zsigmond király korába esik.

3) Ez egyszersmind a magyar városjogok virágzó kora is; úgy hogy más országok városjogaival szemben a magyar-

országiak sajátságos jellemmel bírnak, melyet nemzetinek lehet nevezni.

4) A magyarországi városjogok ezen kedvező korának két időszakát kell megkülönböztetni, melyeknek elválasztási pontját Zsigmond uralkodásában találjuk. Az első időszakban a városjogok bizonyos filiatiói combinatio szerint több rendszert képeztek, milyeneket a mai jogtudomány a városjogok családjainak szokott nevezni. A másodikban a városjogainkban meglévő egységes alapmomentum uralomra emelkedik; a minek eredménye egy egységes és országos jog keletkezése, mely tárnoki jog, Jus Tavernicale nevezete alatt ismeretes.

5) II. Ulászló király korától fogva, valamint városaink előbbi jelentősége, úgy a tárnoki jog tekintélye és érvénye is, kedvezőtlen körülmények közt folytonos hanyatlásnak indúlt. Werbőczi hármaskönyve a városjogok előbbi jelentőségének csak gyönge képét nyujtja már; a XVI. századnak vége pedig csak romjait képes felmutatni.

6) Ujabb időben a magyarországi városjogok restauratiójának kettős irányban volt helye. A nyugati városok (Pozsony, Sopron, Nagy-Szombat) még a XVII. század kezdetén a tárnoki jognak egy kivonatos uj redactióját készítették, melyet Rudolf király megerősített, s mely tárnoki jogczikkek (articuli Juris Tavernicalis) nevezete alatt 1848-ig állt fenn. Más részről a felsőmagyarországi városok (Kassa, Eperjes, Bártfa) egy másik opust használtak, mely a XVIII. század kezdetén Bártfán sajtó utján közzététetett. Minthogy pedig lényeges különbség a kettő közt nem volt, az előbbi pedig királyi megerősítéssel volt sanctionálva, és a tárnokszéken használtatott; az utóbbinak gyakorlati alkalmaztatása idő folytán megszünt. Erdélyben a szász nemzetnek 1583-iki statutumai nemcsak a szászok közt, kiknek városai a fundus Regius külső területén is kezelték a jogszolgáltatást; hanem a fundus Regiuson kivűl is, névszerint Kolozsvárott és Régenben is képezték a fennálló városjognak alapját.

7) Magyarországnak épen említett városjoga a XVI. és XVII. századokban úgy a hogy megfeleltek azon színvonalnak, melyen nemcsak hazánkban, hanem egész Európában is akkor a jogtudomány állt, s mely szerint különösen a német

birodalom városaiban is egyes városjogok birtak érvénynyel. De már Mária Terézia és II. József korában közvetlen és feltétlen alkalmaztatása valóságos anachronismus lett volna; s azért más úton módon kelletett hiányain segítni, a mi számos alkalmi királyi rendeletek által történt. Az 1861-ki országbírói értekezlet a tárnoki törvényhatóságot nem állította vissza, s ehhez képest a tárnoki jogot mint ilyet végkép mellőzte.

8) Jogi reformjaink jelen stadiumában azon tekintetből kell kiindulnunk, hogy előbbi városjogainkkal határozottan és mindenkép már szakítottunk. Jövendőbeli városi rendtartásunk alapját az 1870: 42. t cz. fogja képezni; a városokban fennálló magánjog pedig az országos jog lesz, azon helybeli módosításokkal és megszorításokkal, melyeket a fennforgó szükségletekhez képest particuláris statutumok fognak elrendelni.

FÜGGELÉK.

Néhány szó a régi selmeczi város- és bányajogról.

Selmeczbánya régi város- és bányajogát teljes szövege szerint először én tettem közzé, mint 1839-iki tudományos utazásom egyik eredményét, az akkor Bécsben megjelent: »Jahrbücher der Literatur« CIV. kötetében 1843. az »Anzeigeblatt« 1—12. lapjain. (Az általam kiadott Árpádkori új Okmánytár III. kötetében azt 1862. újból közöltem a 206. 228. ll.) Előbb a közönség csak az ottani régi bányajog nehány töredékeit ismerte, melyek Wagnern Tamás »Corpus Juris Metallici recentissimi et antiquioris«-ában sok hibával kiadvák. (Lipcse, 1791. 165. l.)

Ezen közzétételem nálunk méltatás nélkül maradt. Egyetlen viszhangja volt, hogy Kachelmann János, midőn »Geschichte der Ungarischen Bergstädte« czímű munkáját (1855.) kiadta, a selmeczi régi város- és bányajogot is, nem az eredeti, hanem újabb irásmódot használva a II. kötetben lenyomatta (177—192. ll.). Toldy Ferencz is Selmecz város törvénykönyvét vette tudomásúl. (A magyar nemzeti irodalom története. I. köt. Pest, 1851. 143. l.)

Szerencsésebb voltam a német közönségnél. Itt ugyanis már dr. Meynert Hermann az ausztriai birodalom történetéről egy terjedelmes munkát készítvén, ennek IV. kötetében (1845. 250—256. ll) Selmecz régi városjogát részletesen fejtegette. Még nagyobb figyelemben részesítette mindazáltal közzétételemet a német jogtudományi irodalom. Már Rössler Emil, midőn 1846. jogtörténeti előadásait a bécsi egyetemen

kezdte, vonatkozott a selmeczi városjogra is, melyet azonban a morvaországi iglaui városjoggal való hasonlatosságánál fogva az utóbbi fiókjogának állított; s minthogy az iglaui jogot a német városjogok franconiai családjához számította, (Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. und XIV. Jahrhundert. Prag, 1852. XXIV. l.); ehhez képest bánt el a selmeczbányai joggal is. Ezen felfogás ellen én már 22 évvel ezelőtt felszólaltam (Wenzel Gusztáv, Handbuch des allg. österr. Bergrechts. Bécs, 1855. 73. l.) Ujabb időben a selmeczi város- és bányajog méltatása a német jogtudományi irodalomban már meghonosúlt, (P. o. Bischoff Ferdinánd, Oesterr. Stadtrechte und Privilegien. Bécs, 1857. 139. l. stb.) csakhogy rendszerint azon momentumokat tekinteten kivül szokták hagyni, melyek annak magyarországi eredetét bizonyítják, melyek tehát reánk nézve a legfontosabbak, s melyeket Németországnak egyik legelőkelőbb bányajogásza Karsten Károly már 1844. a bányajogra nézve határozottan felismert. (Über den Ursprung des Bergregals in Deutschland. Berlin, 1844. 12. l.)

Figyelmünket különösen megérdemli Tomaschek J. A. bécsi jogtanár, ki két munkájában: »Deutsches Recht in Oesterreich im XIII. Jahrhundert« (Bécs, 1859.) és »Der Oberhof Iglau in Mähren und seine Schöffensprüche aus dem XIII. und XIV. Jahrhundert.« (Innsbruck, 1868.), a selmeczi jogot is vizsgálódásai tárgyává tévén, azt történelmi önállóságából teljesen kivetkőztetni igyekszik; legujabb munkájában »Die Rechte und Freiheiten der Stadt Wien« (a »Geschichtsquellen der Stadt Wien« című gyűjteményes munka I. részének I. köt. Bécs, 1877. VII. l.) azt úgy tűntetvén fel, mintha még Bécs város régi jogfejlődésével is organicus összefüggésben állna, s a szepesi szászok jogával együtt, annak Magyarországba való hatását és elterjedését közvetitette volna.

Nem lehet itt feladatom, Tomaschek úr nézeteinek tűzetes megczáfolásába bocsátkoznom. Különben is ellentétes nézetemet már több alkalommal kinyilatkoztattam, hogy t. i. nem a selmeczi jog az iglauinak, hanem az iglaui jog a selmeczinek fiókjoga. Szabadjon mindazáltal Tomaschek egészen

alaptalan hypothesisére nézve a következő megjegyzéseket tennem:

1) Tomaschek ur nem bir kellő tájékozottsággal Magyarország jogtörténetében; s névszerint sem a városi élet keletkezésére, sem a magyar okmánytanra nézve az egyetlen helyes álláspontra emelkedni nem volt képes.

2) Ennek folytán a selmeczi város- és bányajogot is sem szellemére, sem horderejére nézve nem érti; a mi különösen áll IV. Béla királynak a magyarországi bányászok számára kiadott privilegiumáról, melynek eredeti szövegét ugyan nem ismerjük, de melynek kivonatát német fordításban a selmeczi jog tartalmazza. Ez tökéletesen reproducálja a magyarországi okmányi stilnek eléggé ismeretes sajátságait, úgy hogy annak egybevetése II. Venczel cseh király és Przimiszló morvai őrgrófnak az iglauiak számára adott privilegiumával, azoknak nem állítólagos azonosságát, (Deutsch. Recht 304. és 344. ll.) hanem különbségét bizonyítja.

3) A mennyiben Tomaschek úr az iglaui városi jognak az ottani levéltárban lévő két régi példányát az A. és B. betük jelzése szerint különbözteti meg, azután pedig a selmeczi jogot kizárólag csak a B. alatti példánynyal hasonlítja össze, eljárása teljesen indokolatlan, s a legelfogultabb önkénynek nyilatkoztatása.

4) A mennyiben a selmeczi jog német, az iglaui jog pedig latin nyelven van szerkesztve, Tomaschek úr maga a selmeczinek elsőbbségére nézve egy hatalmas érvet szolgáltat, midőn egy régi iglaui jegyzőkönyvből ezen szavakat közli: »Vnd sind die vrtail czw dewcz gesryben, wanne vil besundere wort czw perkwerch gehoren, der man nicht gar aigentlich czu latein mak genennen. Doch wann man her in latein gescriben, so hat man hinwider in latein geantwurt.« (Der Oberhof stb. 43. l.) Az iglauiak tehát maguk általános elvképen mondják ki, hogy jogi és kiválólag bányászati ügyeikre nézve a latin fogalmazványok a németekkel szemben csak másodlagos jelentőséggel birnak; a mit én itt statutumaikra és városjogukra is csak egyszerüen alkalmaztatok.

5) Ha tehát Tomaschek úr a selmeczi jogra vonatkozólag így szól: Es erscheint als eine reine Übersetzung der (Iglauer) Urkund. B mit einigen wenigen Aenderungen und Zusätzen, und vielen Auslassungen« (Deutsches Recht, 98. l.); én ezen tételt megfordítom, s az iglaui jogot a selmeczi fordításának állítom.

Ezen tételnek Magyarország jogtörténete szempontjából nagy fontosságot tulajdonítok; részletes és tűzetes bizonyítását azonban más alkalomra fennartom magamnak.

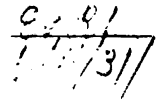

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Az uzsora törvényekről. Szinovácz Györgytől. 1867. 17 l. . . . . Ára 10 kr.

II. Szám. A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l. . . . . 10 kr.

III. Szám. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. Dr. Konek Sándortól 1868. 42 l. . . . . 20 kr.

IV. Szám. A magyar Korona országainak legujabb népesedési mozgalmai. Dr. Konek Sándortól. 1868. 52 l. . 20 kr.

V. Szám. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulától. 1868. 38 l. . . . . 20 kr.

VI. Szám. A statistika hivatalos és tudományos mivelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l. . . . . 20 kr.

VII. Szám. A római jog s az ujabbkori jogfejlődés. Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l. . . . . 10 kr.

VIII. Szám. Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116 l. . 30 kr.

IX. Szám. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l. . . . . 20 kr.

X. Szam. A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l. . . . . 20 kr.

XI. Szám A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. Csatskó Imrétől. 1870. 26 l. . . . . 20 kr.

XII. Szám. A birósági szervezet, különösen a biróságok megalakulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l . . 20 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám. A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól. 1870. 59 l. . . . . 20 kr.

II. Szám. Az emberi öntudat jelen fokáról. Dr. Barsi Józseftől. 1870. 27 l. . . . . 10 kr.

III. Szám. Kassa város parketkészitése a XV. század kezdetén. Wenzel Gusztávtól. 1870. 43 l. . . . . 10 kr.

IV. Szám. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. Dr. Suhayda Jánostól. 1871. 12 l. . . . . 10 kr.

V. Szám. Szemle a magyar jogászgyülések munkássága s eredményei felett. Tóth Lőrincztől. 1872. 88 l. . 30 kr.

VI. Szám. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. Ladányi Gedeontól. 1873. 28 l. . . . . 10 kr.

VII. Szám. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. Kautz Gyulától. 1873. 16 l. . . . . 10 kr.

VIII. Szám. A nemesség országgyülési fejenként való megjelenésének megszűnése. Hajnik Imrétől. 1873. 18 l. . 10 kr.

IX. Szám. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Dr. Matlekovits Sándortól. 1873. 32 l. . 10 kr.

X. Szám Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongressusokon. Keleti Károlytól. 1874. 32 l. . . . . 10 kr.

XI. Szám. A székely kérdés. Galgóczy Károlytól. 1874. 24 l. . . . . 10 kr

XII. Szám. Az emberi élet-tartam és a halandóság kiszámitásáról; 4 graphicus rajzzal. Körösi Józseftől. 1874. 52 l. 30 kr.

Harmadik kötet 1875.

I. Szám. A kényszer-egyesség a csődeljárásban. Apáthy Istvántól. 1875. 25 l. . . . . 18 kr.

II. Szám. Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól. 1875. 24 l. 10 kr.

III. Szám. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól. 1875. 56 l. . . 40 kr.

IV. Szám. Ujabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából Konek Sándortól. 1875. 55 l. . . . . 35 kr.

V. Szám. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Konek Sándortól. 1875. 26 l. 15 kr.

VI. Szám. Emlékbeszéd Szigethi Warga János l. tag felett. Galgóczy Károlytól. 1875. 23 l. . . . . 15 kr.

VII. Szám. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. Dr. Weszelovszky Károlytól . . 70 kr.

VIII. Szám. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. Wenzel Gusztávtól . . . . 80 kr.

IX. Szám. Emlékbeszéd Csacskó Imre l. tag fölött. Pauler Tivadartól . . . . . 10 kr.

Negyedik kötet. 1876.

I. Szám. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára Keleti Károlytól . . . . . 20 kr.

II. Szám. Az összehasonlitó jogtudomány és a magyar magánjog. Wenzel Gusztavtól . . . . . 25 kr.

III. Szám. A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. Tóth Lőrinctől . . . . . 40 kr.

IV. Szám. Emlékbeszéd hodosi és kizdiai Br. Sina Simon felett Tóth Lőrinctől . . . . . 20 kr.

V. Szám. Az országos jog és a particularis jogok közti viszony. Wenzel Gusztávtól . . . . . 60 kr.

VI. Szám. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. Jakab Elek lev. tagtól . . . . . 40 kr

VII. Szám. A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesitésére. Zlinszky Imre lev. tagtól . . . . . 40 kr.

VIII. Szám. Bertha Sándor emlékezete Tóth Lőrincz r. tagtól. 20 kr.

Budapest, 1877. Az Athenaeum r. társ. nyomdájából.